

90 jaar Fonds Landbouw Export Bureau

1916-1918

Leo Klep
2008

Voorwoord

Het LEB-fonds viert dit jaar zijn negentigste verjaardag. Als bestuur vinden we dat we dit niet onopgemerkt voorbij moeten laten gaan. Vandaar dit boekje, waarin journalist Leo Klep de woelige en interessante geschiedenis van het LEB-fonds beschrijft.

Tevens heeft het LEB-fonds in het kader van het jubileum een schrijfwedstrijd georganiseerd samen met Resource, het weekblad van Wageningen Universiteit en Researchcentrum. Mensen werden uitgedaagd een column te schrijven over het onderwerp: 'Export of knowledge: blessing or curse?' Een deskundige jury heeft zich over de inzendingen gebogen en een winnaar aangewezen. Deze column, van mevrouw Zhu Xiaoxiao, is gepubliceerd in de Resource van 10 juli 2008.

Het LEB-fonds is nog steeds actief als subsidiefonds voor promovendi, jonge onderzoekers, gastdocenten en buitenlandse onderzoekers aan Wageningen UR. Het doel is om een financiële ondersteuning te leveren aan activiteiten die kennisontwikkeling bevorderen.

De afgelopen jaren honoreerde het LEB-fonds gemiddeld zo'n zestig aanvragen per jaar, die variëren van reisaanvragen voor congressen tot het organiseren van wetenschappelijke bijeenkomsten of cursussen in Nederland. Het LEB-fonds zet hiermee zo'n 57 duizend euro per jaar aan subsidies uit. Dit draagt substantieel bij aan de vorming en internationale 'exposure' van onze jonge wetenschappers. Nadere informatie over subsidieaanvragen is te vinden op de website: www.fondsen.wur.nl.

Wij wensen u veel leesplezier met dit boekje.
Namens het bestuur van het LEB-fonds,

Prof. dr. ir. B. Kemp

Voorzitter

Leo Klep is een freelance-landbouwjournalist en publicist. Eerder was hij medewerker van het Wageningen Universiteitsblad en hoofdredacteur van LT Journaal en het Wageningen Alumniblad. Naast puur journalistiek en eindredactioneel werk verricht hij ook communicatieve diensten voor uiteenlopende organisaties. Zo was hij intensief betrokken bij het Nationaal Landbouwdebat, en verzorgt hij voorlichting en publicaties voor ondermeer de Nationale Raad voor Landbouwkundig Onderzoek, de Nationale Coöperatieve Raad, het ministerie van LNV en de Gemeente Wageningen.

Inleiding

Op 15 juni 1918 werd te Wageningen de Stichting 'Fonds Landbouw Export Bureau 1916-1918' opgericht, met als doel *'de bevordering van de landbouwwetenschap en aanverwante handelswetenschap in haar geheele omvang'*.

Na negentig jaar achtte het huidige bestuur het een goed idee om eens in de geschiedenis van dit fonds te duiken. Alleen de naam roept al vraagtekens op.

De gangbare benaming LEB-fonds wekt associaties met koeienmagen, en de uitgeschreven naam Landbouw Export Bureau doet het kwartje ook niet bepaald vallen.

Met genoeg heb ik mij gestort op de vele tientallen archiefdozen van het fonds en op de nodige secundaire literatuur, waarvan 'De geschiedenis van de Landbouwuniversiteit Wageningen' van J. van der Haar de belangrijkste was. Want dat is het aardige van zo'n onderwerp: het biedt doorkijkjes naar de geschiedenis van Wageningen UR als geheel.

Naast de ontstaansgeschiedenis en enkele curieuze anekdoten, is de rode draad de worsteling van een relatief klein fonds dat een wezenlijke bijdrage probeert te leveren aan de landbouwwetenschap.

Sinds 1926 heeft het fonds 1,4 miljoen euro besteed. Ten opzichte van de huidige begroting van Wageningen UR is dat bepaald een schijntje. De aspiraties zijn dan ook navenant bescheidener geworden. Waar ooit een wijs gremium van hoogleraren in de slag ging over de vraag wat voor onderzoek geëntameerd zou moeten worden, tegenwoordig ziet men het fonds vooral als een kannetje smeerolie om wetenschappers met goede ideeën een steuntje in de rug te kunnen geven. Wat echter gebleven is, is dat hoogleraren uiteindelijk de dienst uitmaken. En zo hoort dat in de LEB-traditie.

Voor wie speciaal belang stelt in het ontstaan van het tijdens de eerste wereldoorlog functionerende Landbouw Export Bureau, verwijs ik vast naar een nog te verschijnen proefschrift van Samuël Kruizinga. Hij was zo vriendelijk mij al vast het een en ander te vertellen. Verder is dank verschuldigd aan Wim ter Beest en de mensen van zijn sectie Document Management & Archivering van Wageningen UR, voor de hartelijke wijze waarop zij informatie aandroegen en voor een werkplek zorgden. Dank ook voor de begeleiding door Thea Agba-Kuijpers en Monique Montenarie van het Wageningen Universiteits Fonds en de eindredactie en vormgeving door Grafisch Atelier Wageningen.

Neutraliteit en handel

Het was een hachelijke neutraliteit die Nederland te verdedigen had tijdens de Eerste Wereldoorlog. Op een handjevol landen na was de hele wereld in oorlog. Zelfs buurland België – dat toch ook van plan was geweest de neutraliteit te bewaren – was in de oorlog gesleept omdat het de Pruisen handig leek via Belgisch grondgebied Frankrijk aan te vallen.

Maar Nederland ‘mocht’ voorlopig neutraal blijven. Ons landje kon volgens de Duitsers nuttig zijn als ‘Luftröhre’: de Nederlandse havens en hun Rijnverbinding zouden kunnen functioneren als vrije aanvoerlijn voor bijvoorbeeld voedsel en Indische producten als koffie, tabak en kina. Als Duitsland Nederland zou bezetten, zouden de geallieerden (de ‘Entente’) Nederland als vijand kunnen gaan behandelen, haar havens kunnen blokkeren en haar schepen op kunnen brengen. Maar zolang Nederland neutraal was zouden de geallieerden Nederland ook als zodanig moeten behandelen.

Volgens het internationale zeerecht konden oorlogvoerenden de schepen van neutrale landen alleen iets in de weg leggen als die beladen waren met oorlogstuig dat kennelijk voor de vijand bestemd was. Niettemin lieten de Engelsen direct al merken dat ze die clause ruim wensten te interpreteren. Ook als de lading bestond uit voedsel of uit andere zaken die eventueel voor Duitsland interessant zouden kunnen zijn, eisten ze van de Nederlandse regering de garantie dat die lading niet doorgevoerd zou worden naar Duitsland. Voor de Nederlandse regering was het geven van zo’n garantie echter een onmogelijkheid. Het zou de facto neerkomen op partij kiezen voor de geallieerden en de Duitsers zouden dat beslist niet accepteren. Nederland zat dus klem.

Oorlog met Duitsland zou een militaire ramp betekenen, al was het aan het begin van de oorlog nog niet duidelijk welke enorme aantallen mensenlevens de Great War zou gaan vergen. Duidelijk was wel dat Duitsland ons land direct zou kunnen overlopen. Bovendien was Nederland met name voor haar energievoorziening afhankelijk van Duitsland en was het een publiek geheim dat de Nederlandse opperbevelhebber duidelijk pro-Duits was en daarin achter de schermen gesteund werd door koningin Wilhelmina.

Aan de andere kant was oorlog met Engeland ook allesbehalve aantrekkelijk. Als handelsnatie wist Nederland maar al te goed hoe machtig Engeland ter zee was, en onze economie was niet alleen afhankelijk van de handel op Indië, maar ook van de aanvoer van basisproducten als graan en veevoer uit de VS en kunstmest uit Chili. Bovendien speelde de angst dat de geallieerden, met name de Engelsen, een oorlogssituatie zouden kunnen aangrijpen om ‘ons Indië’ domweg in te pikken.

Het was dan ook niet toevallig dat Cornelis van Aalst, directeur van de Nederlandsche Handel-Maatschappij (een voorloper van de Algemene Bank Nederland met grote

belangen in scheepvaart en in Indië) al in september 1914 enkele zakenlieden bij elkaar riep om te bespreken wat het bedrijfsleven zou kunnen doen aan de dreigende patstelling. Aanwezig waren onder meer graanhandelaar Anton Kröller en de directeur van de Koninklijke Pakketvaart Maatschappij. Het gezelschap besloot tot de oprichting van een 'Commissie voor de Nederlandse Handel', die moest gaan proberen het gesprek gaande te houden met de oorlogvoerende partijen.

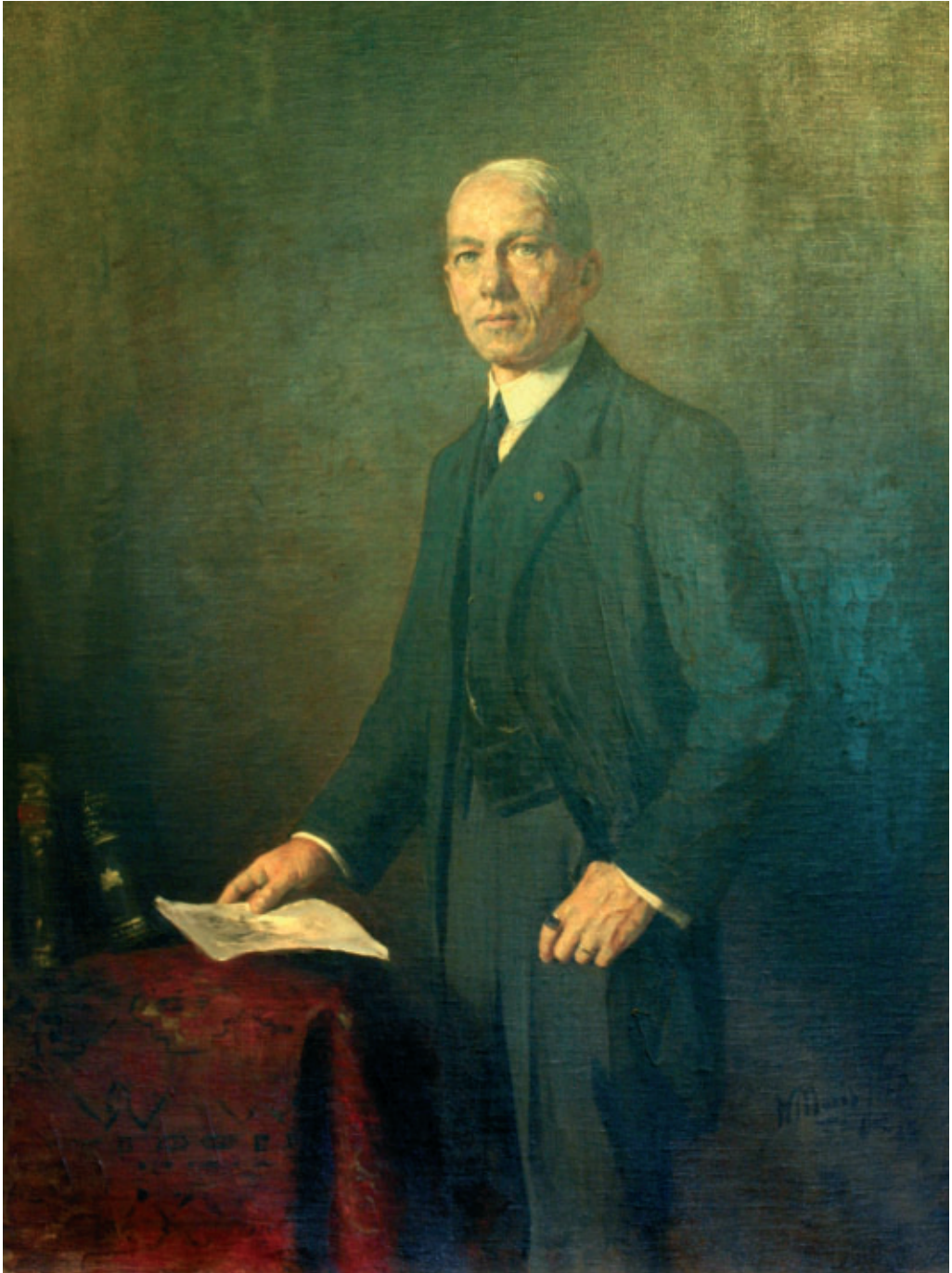
Geleidelijk aan ontstond binnen deze commissie het idee voor een juridisch foefje. Als de Nederlandse regering formeel geen garantie kon bieden dat producten niet doorgevoerd zouden worden naar Duitsland, dan kon het bedrijfsleven dat toch zelf doen? En zo ontstond in november 1914 de Nederlandsche Overzee Trustmaatschappij (N.O.T.), die in eerste instantie bestond uit de zeven grootste Nederlandse scheepvaartmaatschappijen. Doel van deze maatschappij was 'het verlenen van tussenkomst in de ruimste zin des woords ten behoeve van Nederlandse kooplieden of vennootschappen van koophandel ten einde, ondanks de bestaande oorlogstoestand, de ongestoorde aanvoer en uitvoer van goederen zooveel mogelijk te verzekeren'.

Het succes van deze trust is een diplomatiek huzarenstukje geweest. In de onderhandelingen met Engeland moest de N.O.T. zoveel mogelijk handelsvrijheid zien te bedingen. Tegelijk moest Duitsland blijven geloven dat er geen sprake was van een knieval voor de Engelsen. En op een derde front moest de Nederlandse overheid ervan overtuigd worden dat ze de zaken beter aan de N.O.T. kon overlaten.

Naast Nederland zelf heeft Duitsland waarschijnlijk het meeste baat gehad bij de afspraken die de N.O.T. wist te maken, want Nederland bleef fors exporteren naar Duitsland. Zo nam de boterexport tussen 1913 en 1916 toe van 19 naar 31,4 miljoen ton, en die van kaas van 13,3 naar 76,3 miljoen ton. Overigens tegen voor Nederland steeds lucratiever prijzen.

Het waren dan ook de geallieerden die uiteindelijk de meest dreigende taal uitsloegen. Het was leuk en aardig dat de overzeese aanvoer naar Nederland niet rechtstreeks naar Duitsland werd doorgevoerd, maar indirect gebeurde dat wel degelijk: de door Nederland geïmporteerde granen vonden in de vorm van vlees, boter, kaas en eieren hun weg naar de vijand. En dus eiste men verdere regulering van de Nederlandse export naar Duitsland. De 'economische neutraliteit' van Nederland stond opnieuw ter discussie.

- 8 En opnieuw nam het bedrijfsleven zelf het initiatief om de problemen op te lossen. Trekker werd Jan Tijmen Linthorst Homan. Deze was op dat moment voorzitter van het (toen nog niet Koninklijke) Nederlands Landbouw Comité en lid van de N.O.T.-Commissie voor handelsverkeer met het buitenland. In gezelschap van onder meer

Mr. J.T. Linthorst Homan

Anton Kröller en de beoogd directeur van het latere Landbouw Export Bureau (LEB), ir. C. Broekema, toog Linthorst Homan naar Londen om daar afspraken te maken. Voor verschillende agrarische productgroepen werd daarbij vastgelegd welk percentage van de Nederlandse export voortaan naar de geallieerden zou gaan. Daarbij slaagden de onderhandelaars er zelfs in om prijsbonussen te bedingen (omdat de Duitsers meer plachten te betalen) en kregen ze de toezegging dat de Engelsen de aanvoer van voeder- en meststoffen naar Nederland niet zouden belemmeren. Vervolgens werd aan de Duitsers voorgehouden dat dit agreement met de Engelsen de enige mogelijkheid was om de Nederlandse landbouw te kunnen blijven voorzien van kunstmest en veevoer en dús ook de enige manier om naar Duitsland te kunnen blijven exporteren.

Na enige discussie besloot de N.O.T. dat de gesloten overeenkomst het beste kon worden uitgevoerd door een aparte organisatie van agrarische producenten en handelaren. En zo kwam op 29 juni 1916 de Vereniging Landbouw Export Bureau tot stand met aanvankelijk negen, maar al snel zeventien leden, variërend van de Boter-, de Peulvruchten- en de Ribbehoovvereniging tot de Paardenvereniging, de Zaadcentrale en de Vereniging van Aardappelmeelfabrieken. Na enige aanloopproblemen kregen directeur Broekema en voorzitter Linthorst Homan de zaak al snel op de rails. Met name een knap staaltje was dat Duitsland de verminderde invoer accepteerde zonder economische of militaire tegenmaatregelen, en dat Engeland andersom bereid was om uitvoer naar Duitsland toe te blijven staan en het LEB zelfs schadeloos te stellen voor het verlies aan export naar Duitsland.

Niettemin zou de regering het Landbouw Export Bureau al na anderhalf jaar buitenspel zetten door de oprichting van de Nederlandse Uitvoermaatschappij (NUM). Waarschijnlijk werd het te pijnlijk gevonden om een bij uitstek nationale taak zo volkomen uit te besteden aan het bedrijfsleven.

In de anderhalf jaar van haar bestaan heeft het LEB voor 66,5 miljoen gulden omgezet. En als de vereniging op 11 februari 1918 wordt opgeheven is een half procentje van dat bedrag, zo'n 280.000 gulden nog in kas.

De boedelscheiding

Op het moment dat de Vereeniging Landbouw Export Bureau wordt opgeheven is voorzitter Jan Tijmen Linthorst Homan inmiddels Commissaris van de Koningin in Drenthe, als opvolger van zijn net overleden vader. Zijn zoons zouden later overigens dezelfde functie vervullen in Groningen en Friesland. Na zijn studie had Linthorst Homan zich (ook net als zijn vader) als advocaat in Assen gevestigd. Naast lidmaatschap van de gemeenteraad en Provinciale Staten was hij in 1914 voorzitter geworden van het Nederlands Landbouw Comité. En vanuit die functie was hij onder meer in de N.O.T. terecht gekomen en later in het Landbouw Export Bureau, dat hij met straffe hand heeft geleid. Ook in zijn verdere carrière zou hij bijzondere belangstelling voor landbouw blijven tonen.

Deze achtergrond is niet onbelangrijk als we het verslag van de opheffingsvergadering van de Vereeniging LEB van 11 februari 1918 nader bestuderen. Centraal thema van die vergadering is de vraag wat er moet gebeuren met het verenigingskapitaal. Op het oog geen moeilijke kwestie, want in artikel 13 van de statuten was in 1916 al vastgelegd dat de eventueel bij liquidatie resterende fondsen aangewend zouden worden voor 'landbouw- en handelswetenschappelijke doelstellingen'. In dat kader heeft Linthorst Homan voor de opheffingsvergadering al het nodige voorwerk gedaan: uit Wageningen is mr. dr. H.C.W. Bordewijk ingevlogen 'ter voorlichting van de bestemming die het bestuur aan het fonds denkt te geven'. Op dat moment zal het nog krap twee maanden duren voor de Rijks Hoogere Land-, Tuin- en Boschbouwschool gepromoveerd zal worden tot Landbouwhogeschool en leraar Bordewijk tot hoogleraar in de rechts- en staatswetenschappen.

Het voorstel van Linthorst Homan is simpel: 'Conform de statuten komt er een fonds onder beheer van de Wageningse senaat. Meneer Bordewijk heeft de statuten bij zich.'

Maar zo gemakkelijk gaat de vergadering niet akkoord. Het gezelschap bestaat behalve uit (primaire) agrariërs ook uit handelaren. En die hebben hun hart meer liggen bij de jonge Nederlandsche Handels-Hoogeschool. Een school die in 1913 in Rotterdam uit particulier initiatief is ontstaan. De Eijervereeniging heeft dan ook al een amendement op tafel liggen om de LEB-gelden te verdelen over beide hogescholen. Daarnaast klinkt uit de veeteelthoek een fors pleidooi voor de Utrechtse Veeartsenijkundige Hoogeschool die tegelijk met Wageningen een academische status zal krijgen. Linthorst Homan wimpelt al deze oppositie gedeceideerd af met het argument dat verdeling van het fonds de spoeling maar dun zou maken. Een aantal leden houdt echter vol: Wageningen alleen is te eenzijdig en niet al het geld moet naar rijksinstellingen. Uiteindelijk wil de vergadering wel afzien van een versnippering van de gelden,

maar dan moet er wel een bestuur komen waarin alle drie de hogescholen vertegenwoordigd zijn.

Bordewijk wil dan toch iets 'verduidelijken': Wageningen wordt geen louter 'technische' hogeschool. Er wordt ook economie gedoceerd, en als onderdeel daarvan handelswetenschappen. En Wageningen zal natuurlijk rekening houden met de wensen van deze vergadering. Een 'gemengd bestuur' van het fonds raadt hij af, omdat hij daarvan 'een minder regelmatige politiek' verwacht. Om het fonds meer op afstand te houden van de regering adviseert hij ten slotte om het bestuur in handen te geven van de gezamenlijke (Wageningse) senatoren en niet van de senaat als zodanig.

Toch blijft de vergadering sputteren. Als Linthorst Homan nogmaals vaststelt dat hij Wageningen veelzijdig genoeg acht om de doelstellingen in de volle breedte te behartigen, begint Saal van Zwanenberg, directeur van de gelijknamige slachterij te Oss (voorloper van Organon) uit een ander vaatje te tappen: hij wijst erop dat de veehouderij het meeste aan het ontstaan van het LEB-vermogen heeft bijgedragen. Hoewel Van Zwanenberg her en der bijval ontvangt, kapt Linthorst Homan de discussie botweg af. Genoeg gepraat. Er wordt gestemd. Wageningen redt het nipt met vijftien tegen veertien stemmen, met twee blanco.

Vervolgens komen de door Bordewijk ontworpen statuten voor de te vormen stichting ter sprake. Als de opposanten alsnog hun zin pogen te krijgen door allerlei bepalingen voor te stellen ten aanzien van 'aandacht voor de gezondheid van landbouwhuisdieren' en de definiëring van 'aanverwante handelswetenschappen' kapt Linthorst Homan dat af met de toezegging dat de notulen van de vergadering aan de stukken zullen worden toegevoegd. Dan wordt besloten de Vereeniging Landbouw Export Bureau per 1 maart 1918 op te heffen, en op te doen richten een 'Fonds Landbouw Export Bureau 1916-1918' dat beheerd zal worden door de gezamenlijke gewone leden der senaat van de Landbouwhogeschool. Die Stichting zal ingaan als de liquidatie van de Vereeniging LEB haar beslag zal hebben gekregen. Tot zolang zal een Liquidatiecommissie functioneren als interim-bestuur dat de zaken van de vereniging moet afwikkelen. In die commissie nemen zitting de Rotterdamse zakenman H. de Goede, mr. A.G.A. Ridder van Rappard, rechter te Tiel, drie (aanstaande) Wageningse hoogleraren: ir. L. Broekema (hoogleraar Veeteeltwetenschap en vader van de oud LEB-directeur C. Broekema), ir. S. Koenen (hoogleraar Landhuishoudkunde) en voornoemde Bordewijk.

Tot slot besluit men dat het pand van het bureau, Bazarstraat 7 in Den Haag, tegen balanswaarde ter beschikking wordt gesteld aan de Nederlandse Vereniging van Huisvrouwen ter inrichting van een centrale keuken.

Formele oprichting LEB-fonds

Op 25 februari 1918, veertien dagen na de opheffingsvergadering van de Vereeniging LEB, wordt de Liquidatiecommissie te Den Haag geïnstalleerd met L. Broekema als voorzitter. En hoewel dat volgens eerdere besluiten pas ná afronding van de liquidatie zou gebeuren, stapt deze commissie al op 15 juni 1918 naar de Wageningse notaris J.J.F. van Rijn om de Stichting Fonds Landbouw Export Bureau 1916-1918 op te richten. Dit met een startkapitaal van... 2.000 gulden.

Niemand durfde op dat moment nog over de eerder genoemde 280.000 gulden te reppen want onder aanvoering van een viertal kaasexporteurs hadden 26 bedrijven inmiddels driekwart van het LEB-kapitaal opgeëist. En als de Liquidatiecommissie die zaak zou verliezen zouden ongetwijfeld nog meer claims volgen en zou een algeheel faillissement onafwendbaar zijn. Wat dat betreft lijkt de vroegtijdige oprichting van het fonds een vlucht vooruit geweest te zijn om toch in elk geval een stichting met een symbolisch startbedrag veilig te stellen.

Er volgde een periode van lang en veelvuldig procederen. In verband daarmee droeg L. Broekema het voorzitterschap van de Liquidatiecommissie al snel over aan de jurist Bordewijk. Klaarblijkelijk vond een aantal producentenverenigingen het achteraf toch zonde om 'hun' geld richting Wageningen te zien verdwijnen. Acht jaar lang zou Bordewijk als een veldheer de ene slag na de andere winnen. Saillant detail is dat hij dat deed met de hulp van zijn vijf jaar jongere broer, de beroemde schrijver Ferdinand Bordewijk, die op dat moment samen met M.M. van Velzen een advocatenkantoor had in Schiedam.

De enige juridische vordering waarbij de Liquidatiecommissie uiteindelijk toe moest geven was die van de 'Eiervereniging in liquidatie': de club die eerder al voor was gegaan in de strijd tegen de Wageningse hegemonie over het LEB-fonds. Voor de rest konden alle claims worden afgewimpeld met een beroep op de statuten, notulen en in Londen opgediepte contracten.

Twee commissieleden zouden het einde van deze LEB-oorlog niet meer meemaken: de econoom Koenen overleed op tweede kerstdag 1922 en de Rotterdamse handelaar De Goede overleed op 27 februari 1923. Oud LEB-directeur C. Broekema – in de wandel aangeduid als Broekema junior – verving De Goede als secretaris. Overigens had zijn vader, L. Broekema, in 1921 op 71-jarige leeftijd zijn hoogleraarschap opgegeven en was Bordewijk zelf al in 1918 als hoogleraar overgestapt naar Groningen. Samen met Ridder van Rappard zou dit viertal niettemin de liquidatieklus tot een goed einde brengen.

Een LEB-kamer

Voordat de Liquidatiecommissie zich opheft, doet ze er alles aan om te zorgen dat de jonge stichting niet alleen financieel in een gespreid bedje terecht komt. Zo vraagt ze de Landbouwhogeschool om een vergaderkamer ter beschikking te stellen. De met ruimtegebrek kampende rector Van der Burg biedt gegeneerd 'een donkere kamer in een afgelegen hoekje' van het hoofdgebouw aan. Maar bij een grotere verbouwing en herinrichting van dit gebouw in 1963 krijgt het LEB-bestuur alsnog een prominente kamer midden aan de achterzijde, met een rijk uitzicht op de tuin.

De Liquidatiecommissie heeft bovendien gezorgd voor 'een zeer moderne inrichting', inclusief een speciale kast waarin het keurig geordende archief van de Vereniging LEB opgeborgen kan worden. Tot de genoemde verhuizing in 1963 blijft dit meubilair trouw als pro-memoriepost op de balans prijken. Daarna gaat het archief van de vereniging naar het Rijksarchief te Beekbergen en verdwijnt het originele meubilair in de anonimiteit.

De grootste blikvanger in de LEB-kamer is echter het schilderij van de geestelijk vader van het LEB, en dus de geestelijk grootvader van de stichting, mr. J.T. Linthorst Homan. Omdat het de commissie 'zeer ter harte ging' dat de LEB-kamer een blijvende herinnering zou herbergen aan deze man van het eerste uur, heeft ze dit portret speciaal voor de Wageningse stichting laten schilderen door Willem (Matthijs) Maris, zoon van de beroemde Willem Maris. Linthorst Homan heeft er in Den Haag voor geposeerd en bezoekt eind 1923 (op een zondag) Wageningen om in aanwezigheid van de rector en het voltallige bestuur de LEB-kamer en in het bijzonder het portret in ogenschouw te komen nemen.

Niettemin schenkt het bestuur van het LEB-fonds dit schilderij in 1970 aan de provincie Drenthe nadat het al in 1963 in bruikleen was gegeven ten behoeve van het Drentse provinciehuis. Het bewaren van cultureel erfgoed blijft een zwak punt van Wageningen.

Binnen het hoofdgebouw werd in latere jaren met enige afgunst gekeken naar de LEB-kamer. Door de claim van het LEB-bestuur moest dat een vergaderkamer blijven, terwijl menig afdeling er graag zijn domicilie had gehad. Uiteindelijk gebeurde dat ook en werd de riante kamer overgenomen door de afdeling Juridische Zaken. Het LEB-bestuur moest wijken naar een wat minder prominente plek aan een inpandige lichtkoker. Een kamer die – na enig zeuren van het bestuur – wel weer keurig het opschrift 'LEB-kamer' op de deur kreeg. Toch zou de eerdere tuinkamer nog heel lang als LEB-kamer bekend blijven staan. Deze kamer bleef vooral beroemd door het memorabele

feit dat ze ooit ter gelegenheid van een bezoek van de koningin was uitgerust met een koninklijk toilet, omdat Hare Majesteit zich in geval van nood toch ergens in alle rust moest kunnen terugtrekken.

Omdat het bestuur vond dat de nieuwe donkere kamer aan de lichtkoker toch ook wat elan moest krijgen, contracteerde ze in 1986 collega H. van Leeuwen – architect en hoogleraar in de leer van de woning en haar bewoning – om een nieuwe kast te ontwerpen. Met 10.000 gulden was dit veruit de grootste uitgave die het LEB ooit voor zichzelf heeft gedaan. Het leek een investering voor de toekomst, want rector C. Oosterlee zegde toe dat het nieuwe Bestuurscentrum, dat in 1990 betrokken zou worden, ook weer een LEB-kamer zou krijgen. Die kamer kwam er ook: op de derde etage linksboven, uitkijkend op het atrium. De kast sneefde echter vrij snel omdat de sleutels kwijt waren en iemand in het gebruik van de koevoet een aannemelijk alternatief zag om de kast te openen. In het proces van verdergaande rationalisering van het ruimtegebruik werd de laatste LEB-kamer al snel verder opgedeeld waarna het bordje LEB-kamer definitief in de container verdween.

De enig resterende tastbare herinnering aan de beginjaren van het LEB-fonds lijkt dan ook de voorzitterskamer die prof. A. te Wechel tijdens één van de eerste vergaderingen ten geschenke gaf: een ‘schitterende voorzitterskamer vervaardigd uit Angélique hout (*dicorynia guianensis*) uit Suriname’. Compleet met bijpassend kistje.

Stichting Fonds LEB eindelijk een feit

Op 13 maart 1926 is het feest. In de Senaatskamer van de Landbouwhogeschool vindt de laatste vergadering plaats van de Liquidatiecommissie met aansluitend de eerste vergadering van de Stichting Fonds Landbouw Export Bureau 1916-1918. Het gezelschap is te groot om in de LEB-kamer te passen.

Niet zonder trots kan Bordewijk meedelen dat het kapitaal van het fonds in de acht slapende jaren ondanks de gemaakte kosten is gegroeid van 281 naar 446.000 gulden, en dat de belegging (voornamelijk bestaande uit obligaties) anno 1926 op een gemiddelde rente van 4,8 procent uitkomt, ofwel op een jaarlijkse bate van 21.000 gulden. Overigens mag volgens de statuten jaarlijks maximaal 90 procent van de inkomsten worden uitgegeven. Deze regel geldt tot het totale kapitaal boven de één miljoen gulden zal zijn gegroeid. Eventuele overschotten van een bepaald jaar moeten sowieso aan het vermogen worden toegevoegd. En als er (koers-)verliezen worden geleden moeten die in de direct volgende jaren worden goedge maakt tot een maximum van 5.000 gulden per jaar. De regels zijn dus duidelijk gericht op continuïteit en groei.

Het doel van de stichting is de bevordering van de landbouwwetenschap en aanverwante handelswetenschap in haar gehele omvang. Dit middels onder andere het uitschrijven van prijsvragen, het bekostigen van studiereizen, het steunen van wetenschappelijke instellingen of onderzoeken, het bezorgen van wetenschappelijke uitgaven, enzovoort. Uitdrukkelijk vermelden de statuten dat het moet gaan om 'vrije wetenschap'. Het is niet de bedoeling de staat te ontlasten van uitgaven die ze ten behoeve van de wetenschap sowieso behoort te doen.

Het Algemeen Bestuur bestaat uit de gewone leden der senaat. In 1926 zijn dat dertig hoogleraren. Het dagelijks bestuur is in handen van een 'College van Directeuren'. Het eerste college bestaat uit prof. D. van Gulik als voorzitter, prof. J.H. Aberson als secretaris-penningmeester, en prof. W.C. Mees als lid. Alle drie met een plaatsvervanger: de hoogleraren Grijns, Thal Larsen en Beekman. In praktijk is de secretaris-penningmeester de machtige man. Hij krijgt de post binnen en hij voorziet elke aanvraag van zijn advies. Als dagelijkse leiding hebben de directeuren recht op een toelage.

Het huishoudelijk reglement schrijft voor dat het Algemeen Bestuur minimaal twee maal per jaar bij elkaar komt. In maart gaat het over de door het College van Directeuren opgestelde begroting, inclusief de voorgenomen bestedingen. En in oktober over de afrekening van het afgesloten boekjaar.

Het toezicht is in handen van een Raad van Commissarissen die wordt gevormd door het College van Curatoren van de Landbouwhogeschool. Van 1918 tot 1939 is Jonkheer Schelto van Citters de president-curator. Als secretaris treedt de Wageningse burgemeester op. In 1926 is dat J.M.A. Wijnaendts van Resandt. De andere curatoren zijn (in eerste instantie) H.J. Lovink, die zich eerder als Directeur-Generaal van den Landbouw sterk had ingezet om de Wageningse opleiding op een wetenschappelijk niveau te krijgen, F.B. Löhnis die vanaf 1892 de eerste inspecteur voor het landbouwonderwijs was geweest, en J. Th. Verheggen, voorzitter van de Limburgse Land- en Tuinbouwbond. De Raad van Commissarissen moet de begroting goedkeuren, maar kan aan haar goedkeuring geen voorwaarden verbinden inzake de besteding van gelden: daar heeft de raad uitdrukkelijk niks over te zeggen.

Het huishoudelijk reglement schrijft voor dat jaarlijks – uiterlijk vóór 15 januari – een brief de deur uitgaat waarin de hoogleraren van de Landbouwhogeschool, de senaat der Nederlandse Handelshogeschool te Rotterdam, de Handelsfaculteit van de Gemeentelijke Universiteit te Amsterdam, de landbouworganisaties en verdere belangstellenden worden uitgenodigd om voor 15 februari 'denkbeelden aan het bestuur in overweging te geven'. Aan de hand van de voorstellen stelt het College van Directeuren

dan een bestedingsplan op dat het karakter heeft van een pre-advies of begrotingsvoorstel. Als iemand geld krijgt voor een onderzoek of reis, moet daarvan binnen een jaar na afloop een wetenschappelijke verhandeling gemaakt worden die eigendom wordt van het fonds.

Met voornoemde brief komt de stichting formeel tegemoet aan de eerder genoemde ‘oppositie van 1918’. Beide handelsfaculteiten worden keurig uitgenodigd om voorstellen te doen. Drie dingen vallen daarbij op. De eerste is dat de Utrechtse diergeneeskundigen geen eigen brief krijgen. De tweede is dat iederéén voorstellen kan doen. In praktijk gaat de brief zelfs naar persbureau Vaz Dias, dus zo exclusief is de uitnodiging niet. En op de derde plaats is het opmerkelijk dat de uitnodiging om binnen een maand een onderzoeksvoorstel te doen niet bepaald klantvriendelijk lijkt. In praktijk worden dan ook veel voorstellen afgewimpeld met het argument dat ze te laat binnen zijn gekomen. Hoewel het eerste jaar vrij veel voorstellen uit Rotterdam binnen kwamen, zijn er in de geschiedenis van het fonds zelden of nooit subsidies verleend voor een werkelijk handelsonderwerp.

Roodeschool

Een eerste subsidie-discussie begint al vóór het LEB-fonds goed en wel van start is gegaan. Als president-curator Jonkheer Schelto van Citters (in brieven aangesproken als Uedelgrootachtbare) in maart 1926 toezegt president-commissaris te zullen worden, adviseert hij het fonds in dezelfde brief alvast om mede te beleggen in ‘vaste landelijke goederen of solide hypotheek op landelijke eigendommen’. Later zal blijken dat dit niet zomaar een creatieve inval was.

In 1924 had de coöperatieve Groninger Zaadtelersvereniging te Roodeschool de exploitatie van haar kweekbedrijf overgedaan aan het Wageningse Instituut voor Plantenveredeling (IvP), waar C. Broekema sinds 1923 de scepter zwaaide. C. Broekema, de eerder genoemde directeur van de Vereniging LEB en zoon van tarwe-veredelaar L. Broekema, was eerder directeur geweest van dit kweekbedrijf en bij zijn overstap naar het IvP hechte hij er blijkbaar aan deze mogelijkheid tot empirisch onderzoek voor het IvP te behouden. In 1926 echter verkeerde de coöperatie in ernstige financiële moeilijkheden en wilde of moest ze haar bedrijf verkopen. Broekema, die op dat moment lid was van de Liquidatiecommissie, werkte een plan uit waarin het LEB-fonds het kweekbedrijf in Roodeschool zou kopen en tegen 5 procent per jaar zou verhuren aan het Rijk. Zo zou Broekema er zijn onderzoekingen kunnen voortzetten zonder dat zijn instituut of de hogeschool het bedrijf zelf aan hoefden te kopen. De zaak leek wonderlijk vlot haar beslag te krijgen. Van Citters had korte lijnen naar de overheid en

liet al ras weten dat de ministers van Binnenlandse zaken en Landbouw akkoord gingen, zij het dat ze slechts 4,5 procent huur wilden betalen. Dat laatste vonden de LEB-directeuren maar niks. Niettemin maakten ze de contracten vast gereed.

Maar dan lijkt het Groningse coöperatiebestuur ineens geld te ruiken. Als Wagningen zo snel toehapt, valt er wellicht méér te halen, zo lijken ze te denken. Ze komen terug op de eerdere afspraken en vragen ruim 10 procent extra voor hun kweekbedrijf: de verkoopwaarde in plaats van de balanswaarde. Het LEB-bestuur is boos en dreigt met een schadeproces. Curator van Citters stuurt prompt daarop een curieus briefje aan het bestuur dat ze een eventuele schadevergoeding wel netjes moet afdragen aan het Rijk. De vraag begint zich dan op te dringen aan wiens zijde de curator eigenlijk staat. In dat verband is het ook opvallend hoe luchtig de curator eerder impliciet adviseerde om maar akkoord te gaan met 4,5 in plaats van 5 procent huurinkomsten (dus met een tiende minder rendement voor het fonds).

Onder druk van onder meer Broekema besluiten de directeuren uiteindelijk niet te procederen, maar een bod te doen dat het midden houdt tussen de oude afspraak en de nieuwe vraagprijs van de Groningers. Op voorwaarde dat er snel gereageerd wordt want het getouwtrek is inmiddels twee jaar gaande. Hoewel (of doordat?) binnen de coöperatie grote verdeeldheid heerst over de vraag of dit bod moet worden aangenomen, blijft een officiële reactie uit. Op de LEB-kamer trekt men dan zijn conclusies en wordt zuchtend een streep gezet onder de affaire. Het is mooi geweest.

Maar curator Van Citters blijft zeuren. Hij wil dat de directeuren alsnog actie ondernemen. Kort daarop – we schrijven inmiddels mei 1930 – gaat de coöperatie plotseling akkoord met het bod van het LEB-fonds. En prompt dáár overheen volgt weer een briefje van Van Citters dat het LEB-fonds nu vooral snel en positief moet reageren. LEB-directeur Van Gulik is furieus en formuleert een kribbig briefje dat neerkomt op ‘njet’. Secretaris Aberson neemt niettemin de moeite om Van Citters in een lange brief nog eens uit te leggen waarom de directeuren er écht geen zin meer in hebben. Maar Van Citters – het wordt haast hilarisch – blijft het bestuur bestoken, zonder dat er ooit klare wijn wordt geschonken. Na een tijdje geven de LEB-directeuren domweg geen antwoord meer op zijn kattedelletjes. Nadat Van Citters er zelfs een telegram tegenaan heeft gegooid, formuleren de directeuren nog één keer krachtig dat de grondprijzen inmiddels zó sterk gedaald zijn en de exploitatiekosten zó sterk gestegen, dat het kweekbedrijf voor de Landbouwhogeschool onoverkomelijk duur zou worden.

18 Van Citters verwaardigt zich uiteindelijk tot een persoonlijk onderhoud met Aberson waarin hij uitlegt dat exploitatie van het proefbedrijf veel duurder zou zijn als het Rijk eigenaar zou zijn. Het LEB-fonds kan er een NV tussen schuiven en vervolgens veel lagere lonen betalen. Aberson ‘neemt het mee’, maar Van Citters krijgt domweg geen

reactie meer. Het LEB-fonds laat het Algemeen Bestuur (dus de voltallige senaat) in mei 1931 besluiten om definitief niet te kopen.

Veel later is de aap uiteindelijk toch uit de mouw gekomen: als het LEB-fonds het bedrijf niet overnam was het Rijk contractueel verplicht dat zelf te doen. Vandaar dat de overheid via Van Citters druk was blijven uitoefenen. In 1934 komt de Inspecteur van het Landbouwonderwijs nog één keer met de directeuren praten. Maar die hebben dan het ultieme argument: het Instituut voor Plantenveredeling heeft geen wetenschappelijk belang meer bij het bedrijf.

Curatoren

We hebben bovenstaande geschiedenis zo breed uitgesponnen omdat ze symptomatisch lijkt voor de toenmalige verhouding tussen het College van Curatoren en de senaat. Bij de Kamerdebatten over het instellen van de Landbouwhogeschool was al de vraag gesteld of het nog wel doelmatig was om het curatorium – conform de Wet op het Hoger Onderwijs van 1876 – op te dragen aan een college ‘waarvan de leden het lidmaatschap als een onderscheiding hadden ontvangen zonder zich geheel aan hun taak te kunnen wijden’. Maar, zo schrijft LH-historicus J. van der Haar, landbouwminister F.E. Posthuma hechtte veel waarde aan een curatorium omdat hij van dat college de nodige inlichtingen hoopte te ontvangen. Intussen werd de senaat daarmee wel op het tweede plan gezet en dat gaf wrijving. Vooral in een tijd dat de jonge hogeschool een veelvoud aan wensen had dan het Rijk kon of wilde betalen.

Aan het eind van zijn rectoraat had prof. N.L. Söhnngen het spel al eens op de wagen gezet door in 1929 (dus ten tijde van de Roodeschool-kwestie) aan de regering voor te stellen dat de rector ambtshalve zitting zou krijgen in het College van Curatoren. Dit omdat het de senaat vaak volstrekt onduidelijk was wat het College van Curatoren met de adviezen van de senaat deed. Ook eerdere rectoren zouden die ervaring hebben. Twee jaar later waren er zelfs twee hoogleraren, de cultuurtechnoloog J.H. Thal Larsen en de veeteeltkundige D.L. Bakker die na hun verkiezing tot rector prompt voor de eer bedankten met hetzelfde motief als Söhnngen had aangevoerd: ‘het gevoel en zelfs de overtuiging dat de curatoren tegen bepaalde adviezen in handelen zonder ons daarvan kennis te geven’. Rector M.F. Visser (hoogleraar in de landbouwwerktuigen) ging Van Citters de klacht overbrengen. Hij lichtte toe dat hij zich meer dan eens had afgevraagd waarom het handelen van het Curatorium toch allemaal zo geheimzinnig moest. Dat kan toch allemaal veel aangenamer? Van Citters – u raadt het al – zag echter geen probleem: de samenwerking met de hogeschool was uitstekend en gemis aan contact voelde hij niet.

Deze affaires hadden hun weerslag op de gang van zaken in het LEB-fonds, waar de senaat en het curatorium elkaar immers in dezelfde samenstelling tegenkwamen. Tekenend is bijvoorbeeld dat de door Van Citters aangestelde accountant op een gegeven moment bij het LEB-fonds op bezoek komt met de mededeling dat hij bij de controle van de jaarstukken ook de beschikking wenst te hebben over de notulen. Dat is hij bij NV's ook zo gewend. Hij wordt honend weggestuurd met de mededeling dat het fonds geen NV is. Overigens zijn de bestuurders duidelijk voorzichtig met hun notulen: voor het optekenen van het Roodeschool-verhaal hadden we meer aan de (interne) briefwisseling dan aan de notulen.

Overigens spreekt het Instituut voor Nederlandse Geschiedenis in haar korte biografie van Van Citters redelijk waarderend over de 'bedachtzame voorzichtigheid' van de president-curator. De Landbouwhogeschool was bij de regering nu eenmaal niet zo populair, en dan kon de senaat wel menen dat het allemaal sneller moest, een man als H. Colijn – minister van Financiën en later minister-president – vond Van Citters maar lastig vanwege de voortdurende pleidooien voor 'zijn' hogeschool.

Voor zover wij hebben kunnen nagaan zijn aanvaringen binnen het LEB-fonds verder beperkt gebleven. De curatoren keurden doorgaans probleemloos de jaarstukken goed. Alleen de opvolger van Van Citters, oud-minister Posthuma die van 1939 tot 1943 president-curator was, kon nog wel eens de regent uithangen. Tekenend was dat hij consequent via zijn secretaris communiceerde en de LEB-secretaris tot razernij kon brengen door 'nadere toelichting' te vragen zonder erbij te zeggen wat hij nou precies weten wilde.

De Boomgaarden

'In Wageningen gaat de laatste tijd een ware landhonger bestaan door de voortdurende aanbouw van woningen en het inrichten van kwekerijen', zo schreef professor A.M. Sprenger in 1927 aan het LEB-fonds. Een paar jaar eerder had hij het nieuwe Laboratorium voor Tuinbouwplantenteelt aan de Haagsteeg betrokken, en hij was bang dat hij geheel ingebouwd zou raken. 'Dit jaar werd een perceel vlak bij mijn proeftuin verkocht en thans zijn hierop reeds vijf woningen verrezen!' Onder het motto dat regeren vooruitzien is wilde hij dat het LEB-fonds de grond ten noorden van zijn proeftuin zou kopen om die vervolgens aan hem te verhuren. In 1930 herhaalt hij zijn bede als hij hoort dat het Laboratorium voor Scheepvaart (het huidige Marin) zijn groeimogelijkheden aan de zuidzijde zal gaan blokkeren. Toch hapt het LEB-fonds niet toe. De collega-hoogleraren zijn bang dat de door Sprenger voorgestelde constructie

indirect een aanslag zal doen op het toch al beperkte investeringsbudget van de Landbouwhogeschool als geheel. Sprenger voert aan dat hij voor extra inkomsten kan zorgen middels een derde geldstroomonderzoek avant la lettre: het Chili Salpetersyndicaat heeft aardig wat geld over voor een langjarige proef met de bemesting van vruchtbomen. Het LEB-fonds haakt ten slotte ook in deze zaak af omdat de eigenaar van de grond (ene Daniëls) veel te veel vraagt. Overigens zou het nog driekwart eeuw duren voor het gebouw van Tuinbouwplantenteelt definitief werd ingebouwd in een nieuwe woonwijk: De Boomgaarden.

Accent op eigen onderzoek

Vanaf 1926 wordt langzamerhand de modus ontwikkeld hoe het LEB-fonds haar gelden wil besteden. Direct al is duidelijk dat het fonds zelf de totale zeggenschap wil hebben. Zo wordt besloten dat geen steun gaat naar andere verenigingen, waarmee al meteen een suggestie van de oude LEB-vereniging terzijde wordt geschoven. Op de vergadering in 1918 was bijvoorbeeld gepleit voor subsidiëring van het Staringfonds, dat ondersteuning verleende aan jonge veelbelovende landbouwstudenten. Nou, zo zegt het bestuur in 1926, als zoiets opportuun is kunnen we dat ook zelf doen. Verder ziet het fonds af van het subsidiëren van 'studiereizen van algemene strekking'. Als het gaat om algemene oriëntatie is dat immers een zaak voor het Rijk, en we mogen statutair geen dingen doen die des Rijks zijn. Reizen worden alleen gesubsidieerd als iemand door het LEB-fonds met een duidelijke onderzoeksopdracht op pad is gestuurd en daar naderhand ook een verslag of publicatie over schrijft. Het accent komt te liggen op het laten verrichten van wetenschappelijk onderzoek. En wel onderzoek waarvan de wenselijkheid door het LEB-fonds zelf is geformuleerd. Promotie-onderzoeken vallen daar uitdrukkelijk niet onder. Op een vergadering in 1930 vraagt prof. J.A. Honing van Erfelijkheidslcer nog eens waarom het fonds zo tegen het subsidiëren van promoties is. 'Als het pulp is kun je het toch gewoon weigeren?' De toenmalige LEB-voorzitter, de natuurkundige Van Gulik legt hem dan nog eens uit dat dat nou juist het probleem is: 'De promotor vindt zo'n onderzoek altijd goed, en een andere beoordelaar heb je niet.' Los van de vraag hoe het LEB-bestuur dan überhaupt een onderzoek kon beoordelen, had deze dialoog misschien beter uit de notulen kunnen blijven: zo'n opvatting over promoties klinkt niet sterk voor een hogeschool die haar academische niveau aan het bevechten is.

Terpenonderzoek

Een vroege liefde van het LEB-fonds was het terpenonderzoek. Dr. A.E. van Giffen, van huis uit bioloog, had met zijn proefschrift 'Der Fauna der Wurten I' in 1913 de terpen letterlijk op de kaart gezet als interessante plekken om diep in de prehistorie door te dringen. Terpen vormen de ondergrond voor nederzettingen die op één plektientallen eeuwen stand gehouden hebben en ze bevatten derhalve een schat aan bodeminformatie. Niet alleen archeologische, maar ook biologische. Na zijn dierkundige promotie zou Van Giffen meer en meer de archeologische kant opgaan, en het jonge LEB-bestuur stelde vast dat er nog steeds niets gedaan was met het botanische deel van het verhaal. Daar moest iemand voor gezocht worden die 'aanleg, bekwaamheid en lust' bezat om dat te onderzoeken. En die moest dan allereerst naar professor Weber in Bremen gestuurd worden om het onderzoek van plantenresten in de vingers te krijgen.

De plantenfysioloog prof. A.H. Blaauw wist wel iemand: zijn (voormalig) assistent Willem Beijerinck. Beijerinck – een verre neef van de beroemde Delftse microbioloog prof. M.W. Beijerinck – stond op dat moment net op het punt om bij Blaauw (cum laude) te promoveren op een proefschrift 'Over verspreiding en periodiciteit van de zoetwaterwieren in Drentse heideplassen'. Bovendien was hij bezig een privé biologisch station te stichten aan de Kampweg in Wijster: het latere Biologisch Station Wijster, dat in 1956 werd overgedragen aan de Landbouwhogeschool en in 1999 werd opgeheven.

Oké, de geneticus M.J. Sirks – medewerker van het Wageningse Instituut voor de Veredeling van Landbouwgewassen – was de schrijver van de eerste LEB-publicatie omdat hij, als tegenprestatie voor reissubsidie van het fonds, een verslag maakte over 'Plantenveredeling en genetica in de oostelijke Staten van Noord-America'. Maar daarna was Beijerinck in de periode 1929 tot 1931 goed voor de LEB-publicaties 2, 3 en 7. Bovendien gaf het LEB-fonds subsidie voor zijn bekende 'Zadenatlas der Nederlandse flora', die in 1947 uitkwam.

Daarnaast publiceerde G.G. Reitsma in 1932 en 1935 zoölogische terpenstudies naar respectievelijk het schaap en het varken. Tot 1945 werd er circa 50.000 gulden in terpenonderzoek gestoken. Uit de notulen wordt niet echt duidelijk waarom dit zo belangrijk gevonden werd. Wel waren er bestuursleden die al vooraf waarschuwden dat het een langdurig en duur project zou gaan worden. In 1938, in de cisisjaren, komt er dan ook forse kritiek los. Bijvoorbeeld van O. de Vries, hoofd van het Rijkslandbouwproefstation te Groningen. Hij schrijft dat het LEB-fonds volgens hem verstrikt is geraakt in 'half-vaste aanstellingen waarvan men op den duur niet goed meer dreigt af te kunnen komen'. Helemaal terecht is dat niet, want het bestuur was daar doorgaans heel kien op. Maar inderdaad, het terpenonderzoek was de belangrijkste uitzondering op die regel. 'Niet bepaald van praktisch-landbouwkundig belang', meent De Vries. 'Het

past meer bij een zoölogisch of archeologisch instituut.’ LEB-bestuurder prof. B. van der Burg (Zuivelbereiding) heeft zijn antwoord klaar: ‘Uit uw schrijven spreekt een geest van kritiek die we wel vaker opmerken als aanvragen worden afgewezen’. En vervolgens maakt hij in enkele korte zinnen duidelijk dat de kinnesinne van De Vries weinig indruk maakt en dat de bestuurders heus wel weten wat ze doen. LEB-secretaris D.L. Bakker zwakt dit antwoord wat af: ‘We kennen uw bezwaar maar tot op heden wogen de voordelen op tegen de nadelen.’

Uitvallers

Overigens is de dierkundige Reitsma één van de vele ‘uitvallers’ waar het LEB-fonds mee te maken heeft gehad. Zo duiken in de oorlog nogal wat onderzoekers letterlijk onder, maar Reitsma is een extreem geval. De derde zoölogische terpenstudie die hij in 1935 was gestart loopt behoorlijk uit en in oktober 1941 laat het LEB-bestuur hem na lang wachten weten dat hij nog maximaal een half jaar de tijd krijgt: tot april ’42. Aan het eind van de oorlog komt Reitsma vertellen dat zijn materiaal grotendeels verloren is gegaan. ‘Nou ja’, zo moet LEB-secretaris Bakker bij die gelegenheid gezegd hebben, ‘rond je verhaal dan maar af aan de hand van het beschikbare materiaal.’

Tien jaar later meldt de onderzoeker zich weer. Met een manuscript dat volgens het bestuur te lang, taalkundig onvoldoende en te polemisch is. Bovendien ontbreekt toetsing aan moderne opvattingen over erfelijkheidsleer. Niettemin eist de onderzoeker vetorecht op eventuele veranderingen en verwacht hij negen maal 5.500 gulden. Natuurlijk blijkt er een tragisch verhaal achter te zitten. Prof. R. Prakken (Erfelijkheidsleer) werpt zich op als ambassadeur: Reitsma was in de oorlog door de Duitsers en de NSB onder druk gezet om te publiceren; hij was gevlucht in een andere baan; hij was zijn gegevens kwijtgeraakt; hij had die teruggevonden; en hij was – inderdaad zonder communicatie met opdrachtgever LEB-fonds – opnieuw begonnen. De tragiek druipt van het verhaal af. Prakken oppert voorzichtig dat het LEB-bestuur al die jaren óók niks heeft laten horen. Maar het bestuur is sceptisch. Dat verhaal over die Duitse druk was nieuw en evenmin was het bestuur ervan op de hoogte dat Reitsma opnieuw begonnen was. Sterker nog: één van de bestuursleden had Reitsma ooit nog gewaarschuwd ‘niet de beste jaren van zijn werkzaam leven te vergooien aan iets wat zakelijk niks opbracht’. Maar het bestuur vindt het vooral ‘allerzonderlingst’ dat Reitsma al die jaren niets heeft laten horen. Uiteindelijk krijgt de onderzoeker als troost de nog op de begroting staande 3465,15 gulden.

Behalve het terpenonderzoek stond ook 'Het Nederlandsche Boerenhuis' al tijdens de eerste LEB-vergadering op de agenda. Een urgent thema, zo vond het bestuur in 1926, want 'door de toepassing der landbouwwetenschap verdwijnt het boerenhuis zoals dit uit vroegere tijden tot ons gekomen is'. Beoogd onderzoeker was ex-onderwijzer Klaas Uilkema uit Leeuwarden, die in 1916 met veel succes 'Het Friesche Boerenhuis; onderzoek naar het ontstaan van het tegenwoordige boerenhuis in Friesland' had uitgebracht. Met zoveel succes dat de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde hem vroeg of hij zijn kunststukje voor heel Nederland zou kunnen herhalen. Daartoe werd een begeleidingscommissie geformeerd met de Leidse hoogleraar mr. D. van Blom als secretaris, de eerder genoemde Anton Kröller als belangrijke sponsor, en C. van Vollenhoven als één van de leden. Net als Kröller was deze Van Vollenhoven lid geweest van de Commissie voor de Nederlandse Handel, de moeder van de in de inleiding genoemde Nederlandsche Overzeesche Trustmaatschappij (N.O.T.). Wellicht dat die banden ervoor zorgden dat het LEB-fonds bereid was het project mee te financieren.

Uilkema werd ook door het LEB-bestuur aanvankelijk omarmd als veelbelovend scribent, maar men zou ervaren dat er moeilijk met hem viel samen te werken. Iets daarvan had men al kunnen proeven toen Uilkema in 1927 in Wageningen kwam vertellen dat hij van professor Van Blom de archieven in moest: 'Werk dat je niets kan leren, maar dat alleen maar dingen kan bevestigen', moppert hij. Is het dus nog niet klaar, vraagt het bestuur. Nog een half jaar, zegt Uilkema. Maar het zou er niet meer van komen.

De bekende publicist S.J. van der Molen – die zichzelf beschouwde als vriend van Uilkema – beschrijft hoe de 'weinig plooibare' Uilkema met de jaren toenemende argwaan koesterde jegens 'hooggeleerde bemoeiingen'. En inderdaad moesten de Maatschappij der Letterkunde en het LEB-fonds ervaren dat Uilkema steeds minder aan hen gelegen liet liggen. Er komt nog wel een stuk tekst binnen, maar dat wordt door niemand publicabel geacht. Van der Molen oppert dat één en ander ook te maken kan hebben met de dood van Uilkema's vrouw in 1934. Want Uilkema's in eigen beheer uitgegeven geschrift, 'Het ontstaan der huistypen in Nederland, deel I', uit 1933 was nog van hoge kwaliteit geweest. Toch was het juist dát geschrift geweest dat voor het LEB-bestuur de deur had dicht gedaan. 'Wij krijgen niks van hem te horen, en dan gaat hij elders wél publiceren.' In de loop der jaren was tien mille voor Uilkema gereserveerd, maar er is nauwelijks iets aan hem uitbetaald.

Een en ander neemt niet weg dat Uilkema algemeen wordt erkend als grondlegger van het boerderijen-onderzoek. Misschien is het wel zo dat hij gewoon te veel op zijn bordje kreeg toen hem gevraagd werd de boerderijen van heel Nederland te gaan

behandelen. Toen het LEB-bestuur in 1941 alsnog aandacht wilde besteden aan Het Nederlandsche Boerenhuis werden twee onderzoekers benaderd: J. Jans en L. Brandts Buys. Beiden zouden hun onderzoek beperken tot één regio, respectievelijk Noord-Holland en Twente, en beiden zouden er óók zeer lang over doen. Jans' boek, 'Landelijke Bouwkunst in Oost-Nederland', verscheen postuum in 1967. Brandts Buys' 'De landelijke Bouwkunst in het Noorderkwartier' werd in 1974 gepubliceerd bij de mede door hemzelf opgerichte Stichting Historisch Boerderij-Onderzoek.

Prijsvragen

Eén van de middelen waarmee het LEB-fonds aanvankelijk de landbouwwetenschappen wilde bevorderen, was het uitschrijven van jaarlijkse prijsvragen. Het voornemen was om flinke prijzen uit te loven (enkele maandsalarissen) en van het werk van de winnaar zou een publicatie gemaakt worden die dan tegen kostprijs aangeboden kon worden aan de landbouworganisaties.

In 1930 won ir. H. Tulner vanuit het Indische Buitenzorg de eerste prijs voor zijn beschouwing over 'Het verband tusschen de sloot- en grondwaterstand en de productiviteit van den bodem'. In eerste instantie stuurde de jury zijn verhaal overigens wel terug. Ze vond zijn verhaal onvolledig en bovendien 'zeer onoverzichtelijk'. Tulner had in zijn tekst namelijk geen auteursnamen vermeld, maar cijfers die verwezen naar een literatuurlijst. Dat moest natuurlijk anders. Het jaar daarop krijgt H.J. de Fluiter slechts de helft van het prijzengeld voor zijn beschouwing over de bloedluis. De andere helft krijgt hij pas als hij nog wat huiswerk doet. Hij is namelijk iets heel essentieels vergeten; de overwintering van de luis.

De respons op de prijsvragen is erg gering. Soms laat het fonds een prijsvraag zelfs een jaar extra openstaan in de hoop op een inzender. Maar ook de commissies die de prijsvragen moeten voorbereiden hebben het er maar moeilijk mee. Ze vinden dat ze eigenlijk eerst zelf een literatuurstudie moeten doen. Het staat immers een beetje dom om naar een al bekende weg te vragen.

Na een aantal jaren blijven de prijsvragen dan ook geheel achterwege. Naarmate de wetenschap verder professionaliseert en specialiseert, valt er steeds moeilijker eer aan te behalen. Nog even los van het risico voor de deelnemers: geen prijs is geen geld.

Pas in de tachtiger jaren wijdt het bestuur weer eens een brainstorm aan het idee van prijsvragen. Maar dat buigt dan al snel om in een gesprek over prijzen in het algemeen: voor de beste dissertatie of voor de beste publicatie per cluster van vakgroepen. Minpunt van dergelijke prijzen is dat er in wezen geen stimulans van uitgaat. Het is niet meer dan een pluim achteraf. Als antwoord op dat dilemma gaan de

gedachten dan vervolgens uit naar het uitloven van studiebeurzen. Wetenschappelijke prijsvragen zijn er ook toen niet meer van gekomen.

Praktisch onderzoek

Zoals eerder al opgemerkt, lag het accent op door het LEB-fonds zelf uit te zetten onderzoek. En geheel in de Wageningse traditie moest dat onderzoek zijn waar de (Nederlandse) landbouw ook daadwerkelijk wat aan zou hebben. De eerste twee decennia publiceerde het LEB-fonds dan ook een dertigtal eigen studies. De ingebrachte onderwerpen kwamen voor een steeds belangrijker deel van de Wageningse hoogleraren. De secretaris van het LEB-fonds bracht daar dan een advies over uit dat vervolgens besproken werd door de drie directeuren. Uiteindelijk werd het advies voorgelegd aan het voltallige Algemeen Bestuur. Een werkwijze waarin de secretaris dus dé centrale figuur was.

De ‘studie-uitkeringen’ vormden de belangrijkste uitgavenpost. Onderwerpen waren onder meer het melkproductievermogen van Nederlands rundvee; de tarwehalmdoder; de kalktoestand van de Drentse bodem; bemestingsproeven; grondwater en drainage; de bemesting van gras; de werking van bestraalde ergosterine in kuikenrantsoenen; het microben-leven in bosgrond; de invloed van de wiekvorm op het vermogen van windmolens; het inkuilen van gestoomde aardappelen; en ‘de mogelijkheid om op rendabele basis uit stroo van granen andere dan de gebruikelijke producten te bereiden’.

Opmerkelijk is dat ook bij een instelling als het LEB-fonds het leven gewoon door lijkt te gaan als het oorlog is. We memoreerden weliswaar dat er gedurende de oorlog sprake was van jonge onderzoekers die ineens onderdoken, maar daar had het fonds in de jaren dertig, zij het op een andere manier, ook al last van gehad: als een onderzoeker toen ergens een vaste baan kon krijgen – liefst bij het Rijk – dan was hij zo gevlogen. Soms moest een studie zelfs een aantal malen aan een nieuwe onderzoeker worden overgedragen. De oorlogssituatie zelf komt in de bestuursnotulen niet of nauwelijks ter sprake. Het opmerkelijkste effect was dat in de latere oorlogsjaren – en in een flinke periode daarna – een ernstig tekort ontstond aan geschikte jonge onderzoekers. Zozeer zelfs dat een aantal malen werd geopperd dat het fonds beter het geld in de pot kon houden dan het uit te geven aan minder geschikte wetenschappers.

Door de oorlog kwamen wel een aantal typische crisis- en oorlogsthema’s boven drijven. Een voorbeeld daarvan was het onderzoek naar brouwgerst. Samen met Heineken werd een onderzoek opgestart naar de vraag waarom Nederlandse brouw-

gerst minder goed kiemt dan bijvoorbeeld Poolse. Aan de ene kant was dat van belang voor de Nederlandse akkerbouw, en aan de andere kant voorzag Heineken dat ze in een eventuele oorlogssituatie op het Nederlandse product zou moeten terugvallen. Op instigatie van wederom C. Broekema werd dit onderzoek verricht door A.M. Söhngen, een achterheefje van de gelijknamige hoogleraar microbiologie. Een ander oorlogsthema betrof het fermenteren van tabak. In de oorlog was de inlandse tabak ineens razend populair en een betere fermentaermethode zou wellicht kunnen helpen om dat na de oorlog ook zo te houden. Ook het onderzoek naar de gebruikswaarde van inlands beuken- en eikenhout – geëntameerd door het Ministerie van Economische Zaken – was gericht op nationale zelfvoorziening. Hetzelfde geldt in wezen voor het onderzoek naar de efficiëntie van windmolens.

Reizen

Naast het entameren van onderzoek, stak het LEB-fonds in de eerste jaren ook het nodige geld in studiereizen. Regelmatig werden onderzoekers ‘uitgenodigd’ om elders hun licht op te steken. Sirks bezocht proefstations in de Verenigde Staten; P.A. van den Ban ging landbouwwerktuigen bekijken in Duitsland; en de scheikundige prof. H. Tendeloo werd naar Zürich gestuurd om de onderzoeksmethoden van prof. Wiegner te bestuderen. Maar na verloop van tijd beginnen de bestuurders genoeg te krijgen van het subsidiëren van reizen. De aanvragen nemen in aantal toe en het blijkt elke keer weer uitermate lastig om te bepalen of de reis een doel van algemene aard dient of dat de reis gerekend moet worden tot de reguliere taken van de betreffende vakgroep en dus door het Rijk bekostigd zou moeten worden. En vooral bij reizen blijkt dan vaak een heel persoonlijke discussie te ontstaan: er staat toch elke keer een collega tegenover je die gewoon graag op reis wil.

Een bijzondere reisdiscussie werd in 1927 aangezwengeld door bosbouwkundige prof. A. te Wechel. Te Wechel bepleitte toen een ‘diepte-investering’ in reizen van hoogleraren naar Nederlands-Indië. De Wageningse invloed in Indië was tanende, zo meende hij. Met lede ogen zag hij aan hoe met name Delft en Utrecht een waar Indisch offensief waren begonnen en Wageningen moest daar zijns inziens alert op reageren. En aangezien van de overheid geen cent viel te verwachten, moest het LEB-fonds daar maar eens voor gaan sparen. Zijn pleidooi had in zoverre effect dat de directeuren vanaf dat moment wat meer Indische thema’s gingen honoreren. Het grootste project was de studie naar Javaanse dagvlinders van entomoloog W.K.J. Roepke, dat tussen 1932 en 1942 in vier delen verscheen.

Naast studie-uitkeringen en reizen vormden 'subsidies' een kleine derde poot. Zo kreeg prof. T.J. Bezemer subsidie voor zijn land-, tuin-, en boschbouwkundig woordenboek en ontving de Nederlandse Dendrologische Vereniging een bijdrage voor haar gedenkboek over J. Valckenier Suringar. Een bijzondere subsidie ging naar J.H. Aberson, hoogleraar Scheikunde en bemestingsleer. Aberson was lid geweest van de Liquidatiecommissie, eerste rector magnificus in 1918, en hij was secretaris geweest van het LEB-fonds. Toen hij in 1928 als 71-jarige met emeritaat ging ontving hij van het LEB-fonds nog een aantal jaren een toelage om zijn onderzoeken 'op persoonlijke titel' voort te kunnen zetten.

Ook Linthorst Homan werd op zijn manier nog een keer verwend. In antwoord op de jaarlijkse rondzendbrief van het fonds vraagt hij in 1928 hulp voor zijn pas opgerichte 'Vereniging voor de opbouw van Drenthe'. Het past niet helemaal binnen de criteria, maar dat lossen de directeuren op door er heel geleerd de directeur van het Rijksinstituut voor Pluimveeteelt tussen te schuiven. Linthorst Homan krijgt een broedmachine en dozen voor de verzending van eendagskuikens.

Vergankelijke roem

Een derde man van het eerste uur is minder gelukkig bij zijn beroep op het LEB-fonds. In 1936 stuurt H.W.C. Bordewijk een brief aan 'het voltallige College van Directeuren'. Hij schrijft dat hij het voorgaande jaar het eerste deel heeft uitgebracht van zijn 'Leerboek der Landhuishoudkunde', opgedragen aan de nagedachtenis van collega S. Koenen. Dat hij dit boek al aan het bestuur had willen toezenden, maar daar uiteindelijk mee heeft gewacht tot dit jaar het tweede deel zou uitkomen. Punt was alleen dat de uitgever daar nu een bijdrage voor wil hebben van 2.100 gulden. 'Waar ik zo nauw verbonden ben geweest bij het ontstaan van het fonds, waar het verder gaat om het eerste leerboek in onze taal dat de Algemene Landhuishoudkunde wil bestrijken, waar het dus gaat om het belang van de beoefening der landbouwwetenschap hier te lande en van het hoger landbouwonderwijs, terwijl bovendien de piëteit jegens S. Koenen, onze eerste hoogleraar in landhuishoudkunde aan de Landbouwhogeschool bij de uitgaaf betrokken is, veroorloof ik mij...' enzovoort.

De LEB-secretaris, zuivelaar B. van der Burg, houdt zijn antwoord simpel in de jij-vorm. De begroting van dit jaar staat vast. Volgend jaar komt je verzoek pas in behandeling. 'Ik bericht dat vast, anders zou het maar vreemd aandoen dat we zo lang geen antwoord geven.'

De volgende dag schrijft Bordewijk terug dat het boek al verschenen had moeten zijn. Snelle hulp is nu dubbele hulp. Kan je niet al vast reserveren op de volgende

Prof. mr. dr. H.W.C Bordewijk

begroting? 'Mijn boek ligt zó in de lijn van het fonds, waarvan ik de stichtingsakte zelf heb ontworpen. Een toezegging is voldoende!' En ter staving van de situatie stuurt hij nog een schrijven van uitgever De Erven Bohn: dat die wil gaan drukken 'wanneer ons een subsidie kan worden verzekerd van 2.100 gulden'. Het LEB-bestuur stapt daarop naar haar huis-uitgever, Veenman aan de Costerweg, en die zegt het tweede deel in dezelfde vorm als deel 1 uit te kunnen geven voor 1.200 gulden. Vervolgens schrijft het bestuur aan Bordewijk dat het nu eenmaal geen subsidies verstrekt maar dat ze wel bereid is deel twee in eigen beheer uit te geven. Bordewijk reageert met een gecompliceerde brief. Daaruit blijkt merkwaardig genoeg dat zijn manuscript nog niet helemaal af is. Bovendien vertelt hij dat hij met Bohn een contract had over zijn honorarium als schrijver. Neemt het LEB-fonds dat dan ook over? Nee, reageert het LEB-bestuur. 'We betalen de uitgave, geen honorarium.' En dat eerste was precies wat Bordewijk in zijn eerste brief gevraagd had: geld voor de uitgave.

Het moet gewaaid hebben in de LEB-kamer toen het antwoord van Bordewijk kwam. 'Niet HIEROM was het mij te doen! HIERVOOR had ik u niet lastig hoeven vallen!', zo schrijft hij letterlijk in hoofdletters. En ontwapenend komt de aap uit de mouw: hij had bij Bohn een honorarium van 2.100 gulden bedongen. En nu Bohn dat in deze crisisjaren niet meer wilde betalen, moest het LEB-fonds dat doen. Anders kan zijn dochter voor haar Franse studie niet naar Parijs! En vervolgens legt hij uitvoerig uit hoe hij de LEB-gelden indertijd voor de poorten van de hel heeft weggesleept. Tot en met die laatste vergadering waarop 'na MIJN pleidooi' het fonds naar Wageningen was gegaan. Deze aanvraag is een uniek geval, zo besluit hij. 'Het stuit me tegen de borst om mezelf zo op de voorgrond te plaatsen, maar ik word ertoe genoopt.' De directeuren nemen niet de moeite iets diplomatieks te zeggen. Ze zullen het Algemeen Bestuur negatief adviseren, schrijven ze terug. In een laatste briefje verlangt Bordewijk zijn boek terug. Deel twee zou datzelfde jaar verschijnen. Bij De Erven Bohn.

Een kentering

Na de oorlog kan het fonds nog even op dezelfde voet verder. Er wordt onverdroten geld gestoken in vitamines in veevoer, de gisting in kaas, het fermenteren van tabak, de kiemkracht van landbouwzaden, en bosbescherming in Nederlands Indië. Vooral de tropische bosbouwers scoren hoog qua gehonoreerde aanvragen.

Maar de belangstelling voor de algemene bestuursvergaderingen neemt af. Als de vergadering direct na een senaatsvergadering valt wil het nog wel eens druk zijn, maar in andere gevallen blijft de opkomst beperkt. Dat is een beetje vermoeiend voor de directeuren. Bij onvoldoende opkomst zijn ze volgens het huishoudelijk reglement

verplicht een nieuwe vergadering uit te schrijven waarin dan – met veelal twee aanwezigen – de besluiten van de laatste vergadering alsnog bevestigd kunnen worden. Waar we ook met verbazing op kunnen terugkijken is dat de notulen van de vorige algemene vergadering (soms vergaderingen) integraal voorgelezen worden. Op voorstel van de prof. S.J. Wellensiek (Tuinbouwplantenteelt) komt daar pas in 1955 een einde aan. Het dagelijks bestuur zal deze traditie niettemin nog lange tijd volhouden. En hoe rottig de inhoud van een brief ook is, steevast wordt nog geopend met: ‘wij hebben de eer u mede te delen.’

In 1952 bevestigt het bestuur nog eens dat men geen studies laat verrichten óm het promoveren, en dat het fonds niet bedoeld is om apparatuur te financieren. De inkomsten zijn toereikend om drie onderzoeken tegelijk te kunnen financieren, met een maximum van 10.000 gulden per onderzoek.

Entomoloog prof. J. de Wilde toont zich een actief lobbyist. Hij houdt in de gaten wanneer er geld over is, duwt jonge onderzoekers naar voren, duikt op in vergaderingen waar verder niemand opduikt, en kan zich diep geschokt tonen bij een weigering omdat hij eerder toch écht iets anders had begrepen en derhalve op het geld gerékend had. De eerste grote vis die hij binnenhaalt is de financiering van de promotie (!) van ir. G.B. Staal op de *Locusta migratoria*: de treksprinkhaan.

Toch is er iets aan het veranderen. Tot twee maal toe wordt in januari geen circulaire verstuurd omdat alle inkomsten nodig zijn voor de al lopende projecten. Tegelijk wordt veel geld vastgelegd voor onderzoeken die uiteindelijk niet doorgaan wegens gebrek aan geschikte onderzoekers. En zoals gezegd: ook de belangstelling van de hoogleraren neemt af. Uit alles blijkt dat de toegenomen overheidsinvesteringen in het landbouwonderzoek het LEB-fonds relatief onbelangrijker maken.

Een eerste praktische verandering is de statutenwijziging van 1960. Het Algemeen Bestuur bestaat niet langer uit alle leden van de senaat, maar uit zeven hoogleraren die uit en door de senaat worden benoemd. Zij wijzen uit hun midden een Dagelijks Bestuur aan van drie personen. De eerste voorzitter nieuwe stijl is prof. J.F. Kools (Bosexploitatie). De Raad van Commissarissen bestaat voortaan uit het bestuur van de Landbouwhogeschool. Overigens is dat bestuur dan nog niet het ‘College van Bestuur’ zoals we dat nu kennen. Het was in wezen een combinatie van een College van Curatoren en een bestuur van de Landbouwhogeschool. J.M. van Bommel van Vloten was de eerste voorzitter van het zevenhoofdige bestuur. En naast rector W.F. Eijvogels en prof. H.J.C. Tendeloo vinden we nog altijd de Wageningse burgemeester in dit

gremium. Destijds was dat mr. M. de Niet. De 'handelswetenschappers' van Amsterdam en Rotterdam handhaven zich symbolisch in het huishoudelijk reglement.

Het nieuwe LEB-bestuur stelt in 1961 de criteria nog eens vast, maar begint al spoedig wat zorgelijk te worden. De obligaties, waar het fonds in pleegt te beleggen, leveren wel rente op maar stijgen nauwelijks in waarde. En dat is een probleem in een tijd dat de inflatie toeslaat. Het is bijna aandoenlijk om in de bestuursstukken van die tijd telkens weer salarisstaatjes terug te vinden. In 1958 verdient een beginnend onderzoeker 500 à 600 gulden. In 1963 is dat 800 à 900. En in 1966 al 1.100 à 1.200 gulden. Anders gezegd: in acht jaar tijd is het LEB-kapitaal reëel de helft minder waard geworden.

Tekenend voor de paniek is een discussie tussen de cultuurtechnoloog prof. F. Hellinga en zijn niet bepaald als links bekend staande collega, de econoom prof. Th.L.M. Thurlings. Secretaris Hellinga heeft geen zin om onderzoekers ook AOW-premies te gaan betalen. Onzin, zegt Thurlings, die moet iedereen betalen. Ja máár, roept Hellinga uit, dan moeten we straks ook vakantietoeslagen en sociale verzekeringen en noem maar op gaan betalen!

Zo was het precies. Op 6 mei 1963 realiseert het LEB-bestuur zich dat er écht iets veranderd is. De 'rijke tijden' van de dertiger jaren – toen het maandsalaris van een beginnend onderzoeker gezellig daalde van 150 naar 100 gulden per maand, die tijd was voorbij. Er wordt besloten om geleidelijk aan wat meer vrijkomend geld te gaan beleggen in aandelenfondsen (Robeco). Een moderne stap in een bestuur waarin de notulen – in 1964 – nog steeds worden voorgelezen.

Naast de hogere salarissen en de sociale lasten duikt al gauw weer een nieuw probleem op: de risico's voor langdurig zieken. Die zijn voor het LEB-fonds niet op te brengen, meent het bestuur. Men komt met het idee dat de Landbouwhogeschool voortaan de LEB-onderzoekers in dienst neemt, en dat het LEB-fonds dan hun salaris vergoedt. De onderzoekers liften dan mee op de voorzieningen voor Rijksambtenaren, zonder dat het LEB-fonds de sociale risico's loopt. Maar hogeschool-secretaris mr. J. de Visser moet het bestuur teleurstellen: het Rijk zou deze onderzoekers gewoon als boventallig op de toegestane formatie beschouwen.

De onderzoeksportefeuille van het LEB-fonds ziet er in de jaren zestig overzichtelijk uit. Lie Tek An werkt aan wortelknolvorming bij leguminosen; Varga aan tuinbouwkundige toepassingen van giberellinen; Van Montfort aan analyse van neerslaggegevens; Peters aan het bladrolvirus; Winoto Suatmadji aan Tagetes; en Bruin aan aromastoffen.

Rond 1970 wordt de bestuursagenda meer en meer bepaald door de vraag of het LEB-fonds niet moet fuseren met het Landbouwhogeschoolfonds (LHF). Het begint ermee dat het hogeschoolfonds het LEB-fonds enkele jaren steunt met 5.000 gulden, waardoor het jaarlijkse LEB-budget met een dikke 20 procent stijgt. Vervolgens zijn er heuse fusiebesprekingen. De veevoederaar prof. S. (Boer) Iwema verlengt zelfs zijn zittingsperiode als secretaris van het LEB-fonds om de 'reorganisatie' rond te krijgen. Het aanvankelijke idee is om de opname van het kleine LEB-fonds in het Landbouwhogeschoolfonds (LHF) gelijk mee te nemen nu de statuten weer veranderd moeten worden. Per 1970 wordt de senaat namelijk afgeschaft terwijl LEB-bestuurders statutair uit de senaat geworven moeten worden.

Echt gemakkelijk gaan de fusiebesprekingen niet. Zo acht het LEB-bestuur het 'wetenschappelijke karakter' bij het Landbouwhogeschoolfonds (LHF) onvoldoende gegarandeerd. Sterker nog: slechts 5 van de 36 Algemeen Bestuursleden van het LHF hebben überhaupt directe banden met de Landbouwhogeschool. Een bespreking in het najaar van 1970 levert op dat dat voortaan 7 van de 36 wordt. Dat schiet niet op.

Ook met het fonds zelf schoot het in de jaren zeventig niet bar op. Het lijkt wel of men verlamd is. Een aantal jaren wordt zelfs helemaal niets uitgegeven. Tussendoor worden een beperkt aantal redelijk grote bedragen uitgetrokken voor promovendi (nu wel!) en publicaties, zoals de Pudoc-uitgaven 'Seedlings of some tropical trees and shrubs' van D. Burger Hzn. (1972) en de Bibliografie van de Nederlandse Landbouwschiedenis van W.D. Brouwer (1975).

De microbioloog prof. E.G. Mulder – plaatsvervangend secretaris – wordt er mismoedig van. 'Wat stelt ons fonds op deze manier nog voor?' zo vraagt hij zich in 1976 af. De studie-uitkeringen zijn inmiddels gebonden aan een plafond van 5.000 gulden, en daarop zijn dit jaar nul aanvragen binnen gekomen. Bovendien zijn er tegenwoordig blijkbaar genoeg onderzoeksubsidies. Mulder heeft de indruk dat daardoor alleen nog maar aanvragen binnen komen voor zaken die wetenschappelijk van minder belang zijn. En voor serieuze promotiebeurzen is er niet genoeg geld. Kunnen we geen halve promotiebeurzen gaan instellen? Dat gebeurt elders ook wel, en op die manier hebben we in elk geval aanvullende betekenis.

Thurlings rakelt daarop een oud discussiepunt op. Volgens de statuten mag het fonds jaarlijks alleen maar de rentebaten aanwenden. En wat niet besteed wordt moet naar het vermogen. Op deze manier hebben de voorgaande zuinige jaren weliswaar geleid tot iets groter vermogen en dus ietsje hogere jaarlijkse inkomsten, maar echt aantikken doet dat niet. Vandaar dat hij aandringt op het creëren van een reservefonds, zodat je tenminste om het jaar serieus op de bus kunt blazen. Thurlings besluit zijn pleidooi

overigens met de opmerking dat een fusie met het LHF met zo'n reservefonds een stuk minder urgent wordt. Dat geeft aan dat het enthousiasme voor zo'n fusie niet zo groot meer is. Voor het goed begrip: het LHF bevatte in 1976 zo'n 1,24 miljoen gulden terwijl het LEB-fonds goed was voor iets meer dan de helft daarvan: 0,67 miljoen. Bovendien genoot het LHF jaarlijks extra inkomsten van 'donateurs en beschermers'.

In principe waren er twee redenen om eventueel te willen fuseren: je krijgt meer financiële body en het scheelt een hoop dubbel werk, zowel ten aanzien van het beleggen als wat betreft het afhandelen van aanvragen. Tussen de regels door lezen we regelmatig dat sommigen het maar onzin vonden om een compleet bestuur te hebben voor het verdelen van peanuts. Aan de andere kant bleef het een hangijzer dat het LEB-fonds statutair aan een beperkter doel gebonden was dan het LHF. Het Hogeschoolfonds gaf bijvoorbeeld ook uitkeringen aan studenten.

Het wordt niet met zoveel woorden gezegd, maar het LEB-bestuur lijkt zich in deze discussie behoorlijk ongemakkelijk gevoeld te hebben. Ze aarzelt weliswaar over haar eigen overlevingskansen, maar ze heeft duidelijk steeds minder zin om zich uit te leveren aan het nieuwe bestuur van de Landbouwhogeschool. Sinds de opheffing van de senaat heeft het hooglerarenkorps aanzienlijk minder te vertellen gekregen, en het lijkt erop dat ze in reactie daarop het LEB-fonds als een van haar laatste bolwerkjes vooral in eigen hand wil houden.

De avances komen ten slotte alleen nog maar van hogeschoolzijde. In 1977 komt de Vaste Commissie Wetenschappen bijvoorbeeld met het verzoek of het fonds jaarlijks een bepaald bedrag aan het College van Bestuur over wil maken. Attent meldt ze alvast dat een promotie-assistent 45.000 gulden per jaar kost. En hogeschool-secretaris De Visser beschrijft in 1979 behulpzaam het model van het Leidse Hogeschoolfonds dat twee soorten subsidies geeft: voor onderzoek en voor studenten-initiatieven. 'Dit fonds kent – geheel conform de werkwijze van het LEB-fonds – een bestuur van hoogleraren, benoemd door het college van dekanen. En dit bestuur benoemt een subcommissie, waarin twee studenten, voor de overige activiteiten. Zo zou ook het Landbouwhogeschoolfonds de wetenschappelijke subsidies geheel over kunnen laten aan een LEB-achtig bestuur.'

Overigens heeft De Visser op dat moment al wel in de gaten dat het LEB-bestuur inmiddels geen werkelijk samengaan meer wil. Het woord 'fusie' wordt in de LEB-stukken al enige jaren zorgvuldig vermeden. Men spreekt nog slechts over 'eventuele samenwerking'. Vandaar dat De Visser er alleen nog maar omzichtig op aandringt om de nieuwe statuten zódanig te formuleren dat een eventuele toekomstige fusie niet extra bemoeilijkt wordt.

Op onderdelen is het LEB-bestuur wel aan die wens tegemoet gekomen. Zo werd het boekjaar in 1980 gelijkgetrokken met het kalenderjaar en werd de penningmeester van het Landbouwhogeschoolfonds tevens penningmeester van het LEB-fonds. Conform een eerder advies van de eigen advocaat werd de secretaris van de Landbouwhogeschool (en het Landbouwhogeschoolfonds) 'ter afstemming van de wederzijdse activiteiten' voortaan uitgenodigd voor de vergaderingen van het LEB-fonds. Natuurlijk slechts met adviserende stem, want hij is geen hoogleraar.

Op de bijeenkomst ter gelegenheid van de uiteindelijke nieuwe statuten, op 3 mei 1982, stelt Boer Iwema kordaat vast dat de doelstelling van het LEB-fonds statutair niet veranderd is: die blijft het bevorderen van de landbouwwetenschappen, bewaakt door kroondocenten. Binnen het LEB-fonds zou een samengaan met het Landbouwhogeschoolfonds vanaf dat moment geen thema meer zijn. Het jaar daarop neemt Boer Iwema afscheid. Met liefst twintig dienstjaren was hij veruit de langst zittende voorzitter.

Professor Söhngen

Hert lijkt niet toevallig dat het LEB-bestuur na zo lange aarzeling weer praats begon te krijgen. In 1980 werd namelijk duidelijk dat een haast vergeten erfenis van de microbioloog prof. N.L. Söhngen eraan zat te komen. Een erfenis die in belang zo ongeveer overeen zou komen met het oorspronkelijke kapitaal van het Landbouw Export Bureau.

Nicolaas Louis Söhngen – roepnaam Louis – was in 1878 geboren in Oirschot als zoon van een kostschooldirecteur. Zijn vader overleed een jaar na zijn geboorte en zijn moeder, Antje Leendertz, hertrouwde in Veendam met de wijnhandelaar Alexander Jan van Guldener. Dit echtpaar zou samen nog twee zoons krijgen die echter beiden jong overleden. In Veendam volgde Söhngen de middelbare school waarna hij in Delft scheikunde ging studeren. In 1904 startte hij zijn carrière aan het microbiologische laboratorium van M.W. Beijerinck, bij wie hij ook promoveerde: de eerste Delftse promotie (in 1906). Daarna werkte Söhngen bij Beijerinck, bij margarinefabrieken in Rotterdam en Middelburg, opnieuw bij Beijerinck, en bij het Groningse Rijkslandbouwproefstation. In 1917 werd hij benoemd tot hoogleraar microbiologie in Wageningen. Zijn Wageningse 'laboratorium' bevond zich in een woonhuis aan de Heerenstraat, waar zelfs een toilet ontbrak. Zelf woonde hij toen in Hotel De Wereld. Begrijpelijk dat hij veel vaart zette achter het ontwerpen en realiseren van zijn nieuwe laboratorium: het schitterende pand aan de Hesselink van Suchtelenweg. Het verhaal gaat dat Söhngen daarbij niet schroomde om uit eigen zak gelden voor te schieten om te zorgen dat het allemaal

Prof. dr. N.L. Söhngen

gebeurde in het tempo en op de manier zoals hij het wilde. Een eerste signaal dat hij niet onbemiddeld was.

Pas op 52-jarige leeftijd treedt Söhngen in 1930 in het huwelijk met de tien jaar jongere Marie Blankwaardt, die in 1924 gescheiden was van de entomoloog prof. W.K.J. Roepke. Maar vier dagen vóór die bruiloft stapt Söhngen naar de Wageningse notaris De Haas en vermaakt – behoudens enkele legaten voor de kinderen Roepke en zijn neef Johannes Söhngen – zijn hele vermogen aan het LEB-fonds. Dit met de aantekening dat zijn aanstaande vrouw tot haar overlijden het volledig vruchtgebruik zal houden, zonder verplichting tot verantwoording. Al ras zal het LEB-bestuur over deze erfenis vernemen, want al op kerstavond 1934 overlijdt Söhngen. Onverwacht, op 56-jarige leeftijd. Na enige aarzeling wordt de erfenis geaccepteerd. Het blijft dan om liefst 120.000 gulden te gaan.

Zo'n vruchtgebruik-constructie was in die jaren niet ongewoon. Blijkbaar vond Söhngen het niet nodig zijn stiefkinderen Roepke overmatig te bedelen. Ze moesten het doen met een redelijk legaat. De jongste – de enige die bij de moeder en dus bij Söhngen in huis was gebleven – kreeg overigens twee keer zoveel dan de oudste twee die bij de vader bleven. Weduwe Söhngen zou er vervolgens goed van van leven. De hoogleraarswoning bij Microbiologie moest ze binnen een jaar verlaten, maar ze bouwde een fraai huis aan de Berglaan (het huidige Boeslaan 3). Een buurjongen herinnert zich dat 'tante Mies' per taxi in Arnhem ging winkelen; extreem duur gedrag voor die tijd.

Onopgehelderd blijft de vraag hoe Söhngen zo rijk kwam. Curieus is dat Walter Roepke – de jongste zoon van mevrouw Söhngen – in 1980 bij het fonds kwam vertellen dat hij door zijn moeder naar Singapore was gestuurd en daar in een bankkluis nog een pakket aandelen had opgediept van de Malayan Breweries: een brouwerij die rond 1930 min of meer door Heineken was overgenomen. Het zou kunnen zijn dat onze microbioloog via dit bedrijf indertijd het nodige verdiend heeft, ofschoon daar bij Heineken niets over bekend is. Het kan ook zijn dat deze aandelen afkomstig waren van zijn neef, wiens enige zoon in 1961 was overleden. Een andere mogelijke bron van Söhngens vermogen is de kunst. Hij was een verwoed kunstverzamelaar, onder andere van Franse schilders. Een passie die hij met zijn vrouw deelde en waarschijnlijk ook een zakelijke kant had.

In de loop der jaren lijkt de herinnering aan deze erfenis bij de LEB-bestuurderen weggezaakt te zijn. Mevrouw Söhngen was namelijk een taaie. Na een lang en rijk gevuld leven overleed ze 2 februari 1982 op 93-jarige leeftijd. Twee jaar eerder was het bestuur geweest op de achteruitgang van haar lichamelijke gesteldheid. Sinds 1980 wist men dus weer dat er iets aan zat te komen. En de weduwe – die overigens nooit iets met het fonds te maken heeft willen hebben – bleek keurig met haar vruchtgebruik te zijn omgegaan. Na aftrek van legaten en dergelijke kon in 1982 ruim 476.000 gulden aan het LEB-vermogen worden toegevoegd, waarmee het fonds in één klap het magische miljoen overschreed en vrijwel even rijk was geworden als het Landbouwhogeschoolfonds.

Een nieuw bestedingspatroon

Ondanks deze financiële versterking valt in 1982 de vrij fundamentele beslissing om voortaan geen ondersteuning meer te geven in de loonsfeer. Daarmee wordt impliciet afscheid genomen van de aspiratie van het LEB-fonds om actief op te treden als opdrachtgever of aanjager van door het bestuur geselecteerde studies. In het verleden achtten de hoogleraar-bestuurders het hun verantwoordelijkheid om studievoorstellen te beoordelen op maatschappelijke en wetenschappelijke relevantie. Bovendien moest het uitdrukkelijk gaan om onderzoek dat niet vanzelfsprekend tot de taken van universiteiten of instituten ('het Rijk') behoorde. Maar nu doet het fonds expliciet een stap terug. Men gaat zich beperken tot het aanvullend vergoeden van bijzondere kosten in de sfeer van met name publiceren, reizen en congresbezoek. Een veel passievere rol dus.

Deze verandering lijkt begrijpelijk in een tijd van steeds verdergaande verbreding en specialisering binnen de landbouwwetenschappen. Weliswaar probeert het bestuur nog wel om in haar samenstelling het hele veld van landbouwwetenschap zo goed mogelijk te bestrijken, maar daarmee heb je nog niet de expertise in huis om – na een korte discussie – een rij specialistische onderzoeksvorstellen op hun merites te beoordelen. Bovendien is het ook steeds moeilijker om relevante voorstellen binnen te krijgen, want zodra een bepaald onderzoek relevant wordt geacht, wordt het ook wel ergens ter hand genomen.

De jaarlijkse rondzendbrief rept vanaf 1982 over aanvullende bedragen voor promotieburzen en voor 'voorbereidend onderzoek'. Verder geldt eigenlijk nog maar één inhoudelijk criterium, namelijk 'een voorkeur voor onderwerpen met een meer direct landbouwkundige inslag'. De beoordeling van kwaliteit en relevantie wordt de facto gedelegeerd: aanvragen moeten voorzien zijn van een krabbel van de betreffende hoogleraar.

Overigens bevat de rondzendbrief en passant nóg een historische breuk met het verleden: ze is gericht aan het Faculteitsbestuur en de vakgroepen van de Landbouwhogeschool. De ‘aanverwante handelswetenschappen’ zijn daarmee ook formeel uit beeld verdwenen. Anno 2008 wordt zelfs doodleuk gesteld dat het LEB-fonds er is ter stimulering van ‘onderzoek van Wageningen UR’.

Werkende weg ontwikkelt het LEB-bestuur de criteria voor subsidieverlening opnieuw. Geen kapitaalgoederen, een maximum van 10.000 gulden, nooit 100 procent van de (reis)kosten, geen langjarige projecten en een gelijkmatige verdeling over de vakgroepen. Traditiegetrouw geeft het bijdragen in reiskosten ook in de jaren tachtig de meeste discussie. Zodra het fonds zich wat soepeler toont geeft dat een hausse aan aanvragen die telkens weer moeilijk te beoordelen blijken. Voor de actuele richtlijnen en criteria verwijzen wij – heel modern – naar de website fondsen.wur.nl.

Het moderne LEB-bestuur heeft het al met al minder druk dan haar voorgangers. Het financiële aspect en de belegging der gelden is in de loop der jaren steeds meer overgelaten aan de penningmeester, die officieel nog altijd geen deel uitmaakt van het bestuur. Vanaf 1982 was dat de plaatselijke ABN-directeur. Eerst A.G. Companjen en daarna respectievelijk H. Koppens, N. Heijen en L.F.M. Burm. De laatste bleef ook na zijn pensioen als ABN-directeur aan bij het LEB-fonds. Tot groot genoegen, want Burm staat bekend om zijn kundige hand van beleggen.

Wat de subsidietoewijzing betreft is het in principe wel drukker geworden. De eerste secretaris nieuwe stijl was prof. P.C. van den Noort (Agrarische economie) die deze functie tien jaar lang vervulde. Door de nieuwe criteria kreeg hij een veelvoud aan aanvragen te verwerken. Weliswaar ging het om kleinere (want aanvullende) bedragen, maar de tijd dat de jaarlijkse aanvragen in één ordner pasten was voorbij. Naarmate de criteria duidelijker werden kon Van den Noort de afhandeling meer en meer overlaten aan zijn secretaresse, mevrouw Kitty Hoevenaar. Onder Van den Noorts opvolgers, de economen prof. H. Folmer en prof. W.J.M. Heijman gaat de post zelfs rechtstreeks naar het ambtelijk secretariaat.

Löhnisfonds

40

Eerder zijn we F.B. Löhnis tegengekomen als lid van de eerste Raad van Commissarissen van het LEB-fonds. Op het moment dat deze Löhnis in 1916 afscheid nam als Inspecteur van het Landbouwonderwijs hadden ‘vrienden en vereerders’ 3.000 gulden bijeen gebracht voor de stichting van een fonds met als primair doel het steunen van

de in 1915 opgerichte 'Vereniging tot bevordering van wetenschappelijke teelt'. (Later omgedoopt tot Nederlandse Genetische Vereniging.)

Lange tijd werd dit Löhnsfonds bestuurd door een driemanschap bestaande uit de directeur Van het Instituut voor de Veredeling van landbouwgewassen, een vertegenwoordiger van de Nederlandse Genetische Vereniging en niemand minder dan de Directeur Generaal van de Landbouw. Het bestuur van het LEB-fonds vormde lange tijd het curatorium van dit fonds.

Op zich is het curieus te zien met hoeveel overgave Directeuren Generaal als Jan Wellen en Aart de Zeeuw een aantal keren per jaar vergaderingen voorzaten waarbij het ging om de besteding van letterlijk enkele duizenden guldens per jaar. Vermoedelijk was het aantrekkelijke van zo'n bijeenkomst dat het gezellig was en om iets lekker concreets ging. 'Wij, zoals we hier zitten, kunnen de beslissing nemen.' Doorgaans past daarbij – net als bij het LEB-fonds – een mooie sigaar.

Halverwege de jaren tachtig echter constateert DG de Zeeuw, samen met de hoogleraren J. Sybenga van Erfelijkheidsleer en J. Sneep van Plantenverdeling, dat het Löhnsfonds met kruimelwerk bezig is en dat het efficiënter en effectiever zou zijn om het onder te brengen bij 'een kapitaalkrachtiger fonds met vergelijkbare doelstellingen'. In 1987 wordt dat het LEB-fonds. Mogelijk dat Sneep zich bij die gelegenheid nog herinnerde dat hij in 1943 als 'een onzer begaafde studenten' bij hoge uitzondering vóór zijn afstuderen al een toelage van het LEB-fonds had gekregen voor een onderzoek naar ergonen.

Vijf jaar later wordt het Löhns-fonds volledig geïntegreerd in het LEB-fonds. In 1999 is de financiële samensmelting definitief een feit. Daarmee zou het fonds – mede door gunstige koersontwikkelingen – de nieuwe eeuw ingaan met ruim 3,5 miljoen gulden.

De centen

In de eerste zeven jaar van haar bestaan stond het Fonds landbouw Export Bureau 1916-1918 nog onder beheer van een Liquidatiecommissie waarin de Rotterdamse zakenman H. de Goede de financiële scepter zwaaide. Hij zorgde ervoor dat het fonds in die periode met gemiddeld 6,8 procent per jaar in waarde toenam.

De totale financiële resultaten van het LEB-fonds tussen 1918 en 2006 zijn als volgt samen te vatten (in duizenden euro's):

Startvermogen	128	Kosten	197
Rente-inkomsten	2.085	Wetenschap	1.399
Koerswinst	931		
Giften	282	Eindvermogen	1.829

Sparen

Tot 2006 heeft het LEB-vermogen dus ruim twee miljoen euro aan rente-inkomsten opgebracht. Maar volgens de statuten mocht dat geld niet allemaal worden uitgegeven. Jaarlijks moest minimaal 10 procent van de rentebaten aan het vermogen worden toegevoegd tot de één miljoen gulden bereikt zou zijn. Een bijna lieve gedachte, want met 10 procent van de rente kan nooit meer verdiend worden dan enkele tienden van procenten per jaar. Na veertig jaar was het fonds met zuinigheid en vlijt 12 procent groter geworden. Met dat tempo zou de doelstelling van de oprichters – het magische miljoen – pas rond het jaar 2200 bereikt zijn.

Overigens heeft het bestuur zich altijd keurig aan de regels gehouden. Er is voorzichtig begroot en wat er van de jaarinkomsten over bleef of wat achteraf niet gebruikt werd ging netjes in de pot. In de jaren dertig werd men iets fanatieker om het binnenkomende geld ook werkelijk voor 90 procent te besteden. Daartoe werd het geld trouw begroot voor 'mogelijke onderzoeken', die echter lang niet altijd van de grond kwamen. Uiteindelijk begon de accountant te klagen dat al die geormerkte reserves nooit meer gebruikt dreigden te worden. Uiteindelijk moest men rond 1950 een paar maal besluiten om een aantal forse reserveringen alsnog naar het vermogen te sluisen.

Vanaf dat moment werd een nieuwe begrotingsstrategie gevolgd. Met begrootte zo dat 10 procent van de inkomsten naar het vermogen ging en dat van de andere 90 procent alle niet direct bestede gelden terecht kwamen in een 'reserve voor studieuitkeringen'. Zo kon het bestuur sparen voor de nabije toekomst. Deze nieuwe aanpak werd ingegeven door het feit dat de lonen sterk begonnen te stijgen. Met de 'reserve-ringstruc' kon men in elk geval om het jaar stevig investeren, zo luidde de redenering.

Toch kwam daar niet al te veel van terecht. In wezen herhaalde de geschiedenis zich: de reservering groeide gestaag. En toen men in 1970 overging op het kasstelsel werd de pot geleegd en ging opnieuw een fors bedrag naar het vermogen.

Daarna volgt de aarzelende periode Boer Iwema met een onregelmatig uitgavenpatroon. Opnieuw begint men met een reservepot die nu 'vrije reserve' gaat heten. In onze beschouwingen rekenen wij deze vrije reserve overigens 'gewoon' tot het vermogen. De betekenis van de aparte pot verdween geheel toen in 1982 de erfenis van Söhngen binnen kwam en het vermogen boven de miljoen gulden uitkwam. Dit werd in de jaren tachtig gevierd met een aantal jaren van 'ontsparring'. Niettemin staat het fonds in 2006 op een gemiddelde 'spaarquote' van 23 procent, waarmee 490.000 euro aan het vermogen werd toegevoegd.

Giften

Een tweede bron van vermogenstoename vormen de giften. Mogelijk dat de oprichters daar ook op rekenden toen ze de doelstelling van één miljoen gulden formuleerden. In de loop der jaren zijn echter maar vijf giften ontvangen van samen ruim 10.000 euro. Waarschijnlijk hangt dit samen met het feit dat gulle gevers vaak specifieke doelen op het oog hebben en daarmee beter onder dak konden bij het Wagenings Universiteitsfonds. Zo koos zelfs L. Broekema, één van de mensen die actief aan de wieg stonden van het LEB-fonds, in 1921 voor een eigen Broekema-fonds dat zich specifiek richtte op de plantenverdeling. Het belangrijkste voor het LEB-fonds waren dan ook de erfenis van Söhngen in 1983 en de opname van het Löhnsfonds in 1999: goed voor respectievelijk ruim 200.000 en 60.000 euro.

Rente-inkomsten

De 2,1 miljoen aan rente-inkomsten vormen veruit de belangrijkste bron van inkomsten. Tot 1970 heeft het rendement op het vermogen braaf tussen de 3 en de 5 procent geschommeld. In de jaren zeventig en tachtig is de rente wat hoger – met 13 procent in 1980 als absolute top. De laatste jaren zit het weer op het oude niveau. Het overall gemiddelde is 5,1 procent.

Koersen

Koerswinst is een betrekkelijk nieuw woord in het LEB-beleggersjargon. Historisch werd alleen over koersverschillen gepraat. Het geld zat vrijwel uitsluitend in obligaties

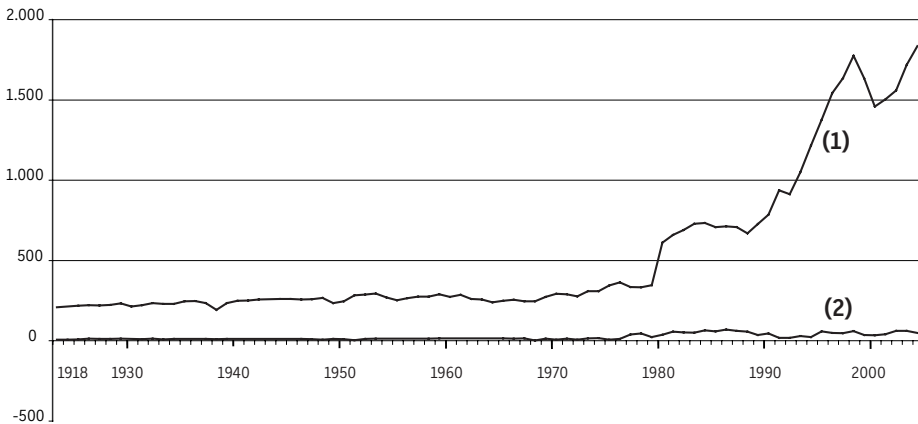
en die pleegden met grote regelmaat sterk in waarde te fluctueren. Als de marktrente hoger is dan de obligatierente kan de waarde van een obligatie flink kelderen, en als de marktrente daalt, stijgt de waarde van een hoogrentende obligatie. Voor een fonds dat op langere termijn denkt zijn die fluctuaties overigens niet zo van belang, want uiteindelijk kunnen obligaties weer tegen nominale waarde, ofwel tegen de waarde waarvoor je ze hebt aangekocht, worden ingewisseld. In die zin zijn obligaties niet meer dan een keuze voor een vooraf afgesproken rente.

Toch waren die fluctuaties lastig, want volgens de statuten moesten waardeverliezen in de daarop volgende jaren worden aangezuiverd uit de rente-inkomsten. Weliswaar met een maximum van ruim 2.000 euro per jaar, maar toch: bij een inkomstenniveau van amper 10.000 euro per jaar was dat nogal een handicap. Regelmatig bezwoeren de hooggeleerde bestuurders elkaar dan ook dat de jaarlijks op de balansdatum (14 juli) geprikte koersen slechts van virtuele betekenis waren. Ze hadden daarin volkomen gelijk want opgeteld bedroegen de positieve en negatieve koersverschillen tussen 1918 en 1980 slechts 22.000 euro: zo'n 10 procent van het gemiddelde kapitaal in ruim zestig jaar.

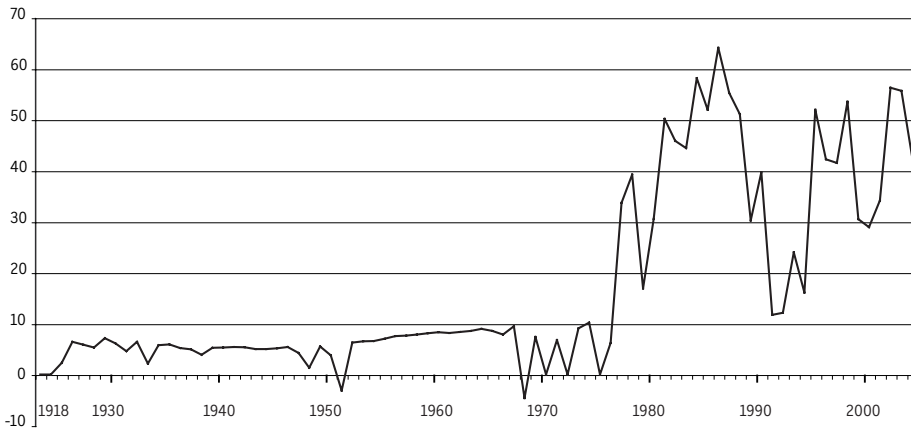
Als rond 1960 de lonen explosief gaan stijgen, begint het LEB-bestuur zich te realiseren dat beleggen in obligaties weliswaar relatief veilig is, maar dat je vermogen dan niet bepaald met de inflatie meegroeit. Er wordt daarom besloten om langzaam maar eens iets in aandelen te gaan doen. Omdat hoogleraren geen beleggers zijn, kiest men in 1963 prudent voor een beursfonds: Robeco. Het bestuur is erg trots op deze nieuwe stap, en moet vervolgens toezien hoe Robeco hard onderuit gaat. Maar toch, met hoger rentende obligaties en een toenemende portefeuille aan aandelen begint het wel degelijk wat beter te gaan met het fonds. Tot vanaf 1982 professionals het beleggen overnemen en vervolgens ook het algemene beursklimaat leuk meewerkt. In een kwart eeuw zorgen de ABN-penningmeesters voor de grootste koersverliezen aller tijden, maar vooral in positieve zin doen zij alles verbleken: in dezelfde kwart eeuw boekt het LEB-fonds een koerswinst van meer dan 900.000 euro: ruim 95 procent van alle koerswinst die het fonds in haar bestaan realiseerde.

Tijdens haar bestaan heeft het LEB-fonds 197.000 euro aan kosten gemaakt. Dat is 9,5 procent van haar rente-inkomsten. Daarbij moeten we ons overigens wel realiseren dat Wageningen UR en haar voorgangers in de loop der jaren het nodige hebben gesubsidiëerd, zoals werkplekken en ambtelijke ondersteuning.

Interessant is dat het kostenpercentage in de loop der jaren beduidend is gedaald. Zo ontvingen de bestuursleden aanvankelijk 1.800 gulden per jaar, waarvan de helft voor de secretaris-penningmeester. Een voor die tijd vorstelijke beloning. Alleen deze post al

Verloop van vermogen (1) en de jaarlijkse uitgaven aan wetenschap (2) x €1000

Verloop van de jaarlijkse uitgaven aan wetenschap x €1000

bedroeg 8 à 9 procent van de totale inkomsten. In de jaren dertig kruipen de totale kosten van een kleine 20 naar bijna 30 procent. Dit met name door de 'belasting op de doode hand'. Voor de bestuursleden was dat aanleiding om hun gezamenlijke toelages met vierhonderd gulden te verminderen. Na een piek aan het eind van de oorlog dalen de kosten vervolgens gestaag richting 5 à 10 procent. Met af en toe een uitschieter als de notaris of de advocaat ingeschakeld moeten worden. De toelagen voor de bestuursleden worden uiteindelijk geheel afgeschaft.

En zo resteert de 1,4 miljoen euro die afgelopen eeuw werd uitgegeven aan wetenschappelijk onderzoek, publicaties, studiereizen en enkele prijsvragen. Hoe dat ging hebben wij in dit boekje willen beschrijven.

Uitgaven van het Fonds Landbouw Export Bureau 1916 – 1918

1. Plantenveredeling en genetica in de Oostelijke Staten van Noord-Amerika door Dr. M.J. Sirks (1927)
2. De subfossiele plantenresten in de terpen van Friesland en Groningen (eerste gedeelte: vruchten, zaden en bloemen) door Dr. W. Beijerinck (1929)
3. De subfossiele plantenresten in de terpen van Friesland en Groningen (tweede gedeelte: diatomeeën-schalen) door Dr. W. Beijerinck (1930)
4. Het onderzoek naar en de invloed van de organische verbindingen in den bodem, de wijze waarop zich de onderzoekingen hieromtrent in Amerika hebben ontwikkeld en de methoden, die daarbij zijn toegepast door Dr. Ir. W.S. Smith (1930)
5. Het verband tusschen den sloot- en grondwaterstand en de productiviteit van den bodem door Ir. H. Tulner (1931)
6. De beteekenis van de landbouwarbeidsleer door Ir. P. A. van den Ban (1931)
7. De subfossiele plantenresten in de terpen van Friesland en Groningen (derde en laatste deel: Overige macro- en microscopische resten) door Dr. W. Beijerinck (1931)
8. De bloedluis *Eriosoma lanigerum* (Hausmann) in Nederland door H.J. de Fluiter (1931)
9. Zoölogisch onderzoek der Nederlandsche terpen (eerste gedeelte: Het schaap) door Ir. G.G. Reitsma (1932)
10. De bewaareigenschappen van tuinbouwproducten door Ir. O. Banga (1933)
11. Onderzoekingen omtrent de melkproductierichting in de fokkerij van het Nederlandsche zwartbonte vee door Ir. K. Bosma (1935)
12. *Rhopalocera Javanica*. Geïllustreerd overzicht der dagvlinders van Java. Fam. *Papilionidae* en *Pieridae* door Prof. Dr. W.K.J. Roepke (1935)
13. Een onderzoek naar den kalktoestand van de grond in Drenthe door Prof. Ir. J. Elema (1935)
14. Zoölogisch onderzoek der Nederlandsche terpen (tweede gedeelte: Het varken) door Ir. G.G. Reitsma (1935)
15. Bibliografisch overzicht van geschriften, boek- en plaatwerken op het gebied der tuinkunst door Leonard A. Springer (1936)
16. Bacteriophagie een algemeen voorkomend verschijnsel door Ir. H.L.W. Wiebols en Dr. Ir. K.T. Wieringa (1936)
- 46 17. *Rhopalocera Javanica* (tweede gedeelte). Geïllustreerd overzicht der dagvlinders van Java. Fam. *Danaidea*, *Satyridae* en *Amathusiidae* door Prof. Dr. W.K. Roepke (1936)
18. Vitamin A-voorziening van kuikens door Ir. J.C. van Schoonneveldt (1937)

19. Verslag omtrent een studiereis naar Duitschland ter bestudering van de werkwijze, toegepast door Joh. Görbing te Rellingen door Ir. W.C. Visser en Ir. J.A. Hogen Esch (1937)
20. Enkele onderzoekingen ten behoeve van de pluimveehouderij door Ir. J.C. van Schoonneveldt (1937)
21. Over Nederlandsche brouwergerst door Ir. A.M. Söhningen (1938)
22. *Rhopalocera Javanica* (derde gedeelte). Geïllustreerd overzicht der dagvlinders van Java. Fam. *Nymphalidae* door Prof. Dr. W.K. Roepke (1938)
23. Rapport over een onderzoek naar de mogelijkheid van een weersvoorspelling op langen termijn in Nederland door Dr. S.W. Visser (1939)
24. Studiën over de bodemkunde van Nederlandsch-Indië door Prof. Dr. Ir. C.H. Edelman (1941)
25. Over de werking der zetmeelsplitsende enzymen van gerst en mout door Dr. Ir. A.Ph. Weber (1941)
26. *Rhopalocera Javanica* (Vierde gedeelte, slot). Geïllustreerd overzicht der dagvlinders van Java. Fam. *Libytheidea* en *Lemoniidae* en aanvullingen en verbeteringen op de deelen I-III door Prof. Dr. W.K. Roepke (1942)
27. Het Prinsenmolenboek. Een onderzoek naar het vermogen van windmolens (1942)
28. Stroo en stroocellulose door Ir. W. van Riet (1943)
29. Over de vroeg-beginnende gasvorming in kaas door Ir. Th.E. Galesloot (1946)
30. Boschbeschadigingen en boschbescherming in Indonesië door Prof. Dr. H.A.J.M. Beekman (1947)
31. Tabellen omtrent de vitaminegehalten van voedermiddelen door A.Ch. van Schreven (1947)
32. Bosbouwkundige studiën over Suriname door J.W. Gonggrijp en Dr. D. Burger Hzn. (1948)
33. Houtteelt in Indonesië door Prof. Dr. H.A.J.M. Beekman (1949)
34. Determinatie-tabel voor houtsoorten van Maleisië tot op familie of geslacht naar voor de loep (10x en 20x) zichtbare kenmerken door Dr. Ir. L.G. den Berger (1949)
35. De toepassing van enkele fysische scheidingsmethoden bij de verwerking van landbouwproducten door L. van den Berg en W.P. Fornerod (1956)
36. Een oriënterend onderzoek naar de erfelijkheid van en het verband tussen het gehalte aan vet, vetvrij droge stof en eiwit in de melk door Ir. E.H. Ketelaars (1956)
37. Een gedetailleerde vegetatiekartering van een deel van het bosgebied van Middachten door Dr. V. Westhoff (1957)
38. Een vegetatiekaart van de bossen van het landgoed "Egheria" met toelichting door Ir. B. de Jong (1959)

39. Taxonomic studies on the genus *Pratylenchus* (Nematoda) door P.A.A. Loof (1960)
40. Studies on the physiology of phase-induction in *Locusta migratoria migratorioides* R & F door Ir. G.B. Staal (1961)
41. Tuinbouwkundige toepassingen van gibberellazuur door Ir. A. Varga (1963)
42. Nodulation of leguminous plants as affected by root secretions and red light door Ir. Lie Tek An (1964)
43. Photosynthesis and carbohydrate metabolism of healthy and leafroll diseased potato plants door J.L. Verhoeks (1965)
44. Statische beschouwingen over neerslag en afvoer door Ir. M.A.J. van Montfort (1966)
45. Potato leafrollvires, its purification from its vector *Myzus persicae* door Ir. D. Peters (1967)
46. Hout uit *Leguminosae* uit Suriname door Prof. Dr. C.A. Reinders-Gouwentak en Ir. J.F. Rijdsijk (1968)
47. Studies on the effect of *Tagetes* species on plant parasitic nematodes door Ir. R. Winota Suatmadji (1969)
48. Activity coefficients and plate efficiencies in distillation of multicomponent aqueous solutions door Ir. S. Bruin (1969)

Export of knowledge: ‘blessing or curse’?

by Zhu Xiaoxiao

Export of knowledge is probably one of the hottest topics being discussed in the academic field under the impact of globalisation. The development of new information and communication technologies has created more possibilities for knowledge export between different countries. However, with the dramatic growth of export of knowledge, a question has arisen: is the export of knowledge a blessing or a curse?

New Zealand is a good example for analysing this question. As the fourth largest service export earner, the export of education makes a huge contribution to the New Zealand economy. In 2001, the value of the export education industry was about 1.5 billion dollars (1.4% of New Zealand GDP). Now it contributes almost 2 billion dollars annually to New Zealand’s foreign exchange reserves¹. We can therefore say that the export of knowledge is a blessing for New Zealand’s economy. However, this also brings a number of problems to local society, for instance the participation of international students in criminal leisure activities, gambling and road traffic accidents. This has led to a series of negative reports in both the national and international media, which has in turn increased the conflict between international students and host communities. Does this mean that the export of knowledge has also brought a curse to New Zealand?

Maybe there is no unified answer to this question. However, by analysing the case of New Zealand, we discover that export of knowledge is not a one-way discourse, but is an interactive process. It is not only about export, but also about import. Import new knowledge, but also new problems. What kind of knowledge should be exported and to whom? How should it be exported? These questions should be discussed, not only by the institutions doing the exporting, but also by the people importing this knowledge. What knowledge do they want to learn? And how should they learn it?

When talking about export of knowledge, we have to consider international students, who are at the forefront of knowledge export. They directly acquire knowledge and may also be the ones who spread that knowledge in their home countries. They can play a key role in the sustainable development of the process of exporting knowledge. More attention should be paid to and research done, not only on their demand for education and the knowledge that they export, but also their quality of life in foreign countries. New Zealand is a good example that can lead us to rethink those international students’ needs and expectations. It is not only about money and knowledge, but

also about life and relationships (students and host community). For export of knowledge to become more fruitful, international students' demands ought to be considered more seriously by both export (knowledge) countries and import (knowledge) countries.

1) Paul Merwood, 2007; International Students: studying and staying in New Zealand.

Zhu Xiaoxiao wins writing contest

In celebration of the 90th anniversary of the LEB Foundation in 2008, the board of the foundation in cooperation with Resource, the weekly magazine of Wageningen UR organised a writing contest on the topic 'Export of knowledge: 'blessing or curse'.

The contest was open to all students and staff of Wageningen UR. Six contributions of the prescribed maximum of 450 words were received. A jury evaluated them on their argumentation, originality and use of language.

The LEB Foundation and the jury thank all the participants for their contributions and congratulate the winner of the contest, Ms Zhu Xiaoxiao, with her prize. Her article was published in Resource on July 10 2008. She will receive her prize of one thousand euros at the opening of the academic year on Monday 1st of September 2008.

About the author

Zhu Xiaoxiao was born in Beijing, P.R. China in 1983. She studied at the China Agricultural University for two years before coming to the Netherlands in 2003. She obtained her Bachelor degree in International Horticulture and Marketing at Van Hall Larenstein in 2005. She studied for one year at Leiden University in a bachelor programme Dutch Studies. In September 2006 Zhu started a MSc course Leisure, Tourism and Environment at Wageningen University which she successfully completed in June 2008. She spent the internship for her MSc study at the New Zealand Tourism Institute in New Zealand from November 2007 till March 2008.

During her studies she has worked for short assignments in the horticulture and tourism branch in both the Netherlands and China.